

Mevlid Edebiyatında Önemli Bir Son Devir Şâiri: Mehmed Fevzi Efendi ve Mevlidleri

Prof. Dr. Mustafa UZUN*

Özet

Edirne Müftüsü Mehmed Fevzi Efendi son devir Osmanlı ulemâsının en velûd müelliflerinden biri olmasının yanında, ilmî ve edebî çevrelerde olduğu kadar halk arasında da tanınmış şahsiyetlerdendir. Balkanlar'dan Anadolu ve Arabistan'a kadar uzanan hizmet bölgelerinde kadılık, nâiplik, müftülük gibi idârî görevlerde bulunmuş, bir taraftan da dinî, ilmî, fikrî, ahlâkî ve içtimâî meselelerde çeşitli seviyelerde kitap ve risâleler telif etmiştir. Ayrıca mevlid konusundaki düşünceleri ve Süleyman Çelebi tesirinde kaleme aldığı mevlidleriyle de Türk-İslâm Edebiyatı'nın önemli isimlerinden biridir. Bu makalede kısaca onun kişiliği üzerinde durulacak ve mevlid metinleri ortaya konacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mehmed Fevzi, mevlid, Süleyman Çelebi, *Kudsîyetü'l-ahbâr*, *Kudsîyetü'l-keîâm*.

Abstract

The Mufti of Edirne, Mehmed Fevzi Efendi who is a very prolific author living in the later period of Ottoman State, was very influential in the literary as well as scholarly circles. On top of that, he was also well known among the public. He worked in different government positions as judge, mufti and governor in different places extending from Balkans to Arabia. While working he authored many epistles and works on religious, intellectual and social problems in different levels. He also authored some mawlid (poetry praising the prophet Mohamed (pbuh)) under the influence of Suleiman Chalabi, hence occupying a central place in the Turkish-Islamic literary circles. This article will study his personality as well as the texts of his mawlid.

Key Words: Mehmed Fevzi, mevlid, Suleiman Chalabi, *Kudsîyetü'l-ahbâr*, *Kudsîyetü'l-keîâm*.

Son devir Osmanlı ulemâsının en velûd müelliflerinden biri olan Edirne Müftüsü Mehmed Fevzi Efendi (v. 1318/1900), yaşadığı asrın başında ilmî ve edebî çevrelerde olduğu kadar halk arasında da tanınmış şahsiyetlerdendir. O, mevlid konusundaki düşünceleri ve Süleyman Çelebi tesirinde kaleme aldığı mevlidleriyle de ayrıca üzerinde durulması gereken önemli bir isimdir. Hayatı hakkındaki bilgilerden yaşadığı XIX. asrın sonu ile XX. asrın başı arasında, Osmanlı coğrafyasının Balkanlar'dan Anadolu ve Arabistan'a kadar oldukça geniş bir sahayı kapsayan hizmet bölgelerinde kadılık, nâiplik, müftülük gibi idârî görevleri başarıyla yürüttüğü anlaşılmaktadır. Bu hizmetleri sırasında, ders okutmuş, dinî, ilmî, fikrî, ahlâkî ve içtimâî meselelerde çeşitli seviyelerde kitap ve risâleler telif etmiştir. Ayrıca İslâm'ı, müslümanları ve onların değerlerini sarsmaya

* M.Ü. İlahiyat Fakültesi Türk-İslâm Edebiyatı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

yönelik yayınlara karşı reddiye mâhiyetinde mücâdele eserleri kaleme almış ve bir din adamı hüviyetiyle halkla yakın temas içinde bulunmaya dikkat etmiştir. Bir âlim ve din adamında bulunması gereken bu gibi özellikleriyle akrânı arasında temâyüz eden bu önemli sîma, pek çok emsâli gibi, günümüzde maalesef unutulmuş görünmektedir.

Bilindiği gibi Osmanlı'nın son yüzyıllarında, başta medreseler olmak üzere, değişik eğitim kurumlarının eski seviyelerini kaybettiği, hattâ ilmî bakımdan gerileme içine girdiği yaygın bir kanâattir. Ancak bu yıllarda, günümüz tâbiriyle örgün eğitim kurumları olarak kabul edilen medrese mezunları yanında, henüz yeterince incelenmemiş bulunan yaygın eğitim kurumları kabul edilebilecek câmi derslerine katılmak sûretiyle bunları yürüten dersiâmlardan okuyarak yetişip icâzet alan Mehmed Fevzi Efendi ve emsâli ulemânın yetişmeleri konusuna eğitimci gözüyle ve yakından bakıldığını söylemek mümkün değildir. Bu sebeple Fevzi Efendi, bu yaygın ama en azından yeniden üzerinde durulması, hattâ objektif verilerle tartışılması gerektiği anlaşılan bu kanâatin tekrar gözden geçirilmesine sebep olabilecek örnek şahsiyetler arasında yer almaktadır.

Yıllar önce, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi'*nde kaleme aldığımız bir madde¹ ile bu zâtın isminin ve eserlerinin yeniden günümüz literatürüne girmesi yolunda ilk adımı atmıştık. Ayrıca 1996 yılında hazırladığımız bir çalışmada da² hayatını ve dinî mesnevîlerini konu edindiğimiz bu Osmanlı âlim ve şâirinin, aradan geçen yıllara rağmen hâlâ Türk-İslâm Edebiyatı literatüründe lâyük olduğu yeri almadığını görünce, bu yıl Bursa'da Süleyman Çelebi ve Mevlidler konusunda yapılan toplantıya³ bir tebliğle katılarak onun ve mevlidlerinin tekrar ilmî ve edebî muhitlerin dikkatine sunulması yolunda yeni bir teşebbüste bulduk. Ancak bir Süleyman Çelebi muakkibi olarak Fevzi Efendi'nin, dinî-edebî pek çok kitabı yanında kendi eserleri arasında da ayrı bir yeri olduğunu belirttiği mevlidleriyle Hz. Peygamber hakkında kaleme aldığı eserleri üzerinde durduğumuz bu tebliğde, zaman darlığı ve eserlerinin çokluğu sebebiyle mevlid metinlerini aktarma imkânı bulamamıştık. Bu durumu da bir fâl-i hayr sayarak mevlidlerine yeniden eğilmek ve metinlerini ortaya koymak maksadıyla bu

¹ bk. "Fevzi Efendi (Edirne Müftüsü)", *DİA*, XII, 506-509.

² *Dinî Edebiyatımızın Son Temsilcilerinden Mehmed Fevzi Efendi ve Dinî Mesnevîleri*, İstanbul 1996.

³ Uluslararası Süleyman Çelebi ve Mevlid, Yazılışı, Yayılışı ve Etkileri Sempozyumu (17-19 Ekim 2007, Bursa). Bu toplantıda sunduğumuz "Türkçe Mevlid Edebiyatında Dikkatlerden Kaçan Bir İsim Mehmed Fevzi Efendi ve Mevlidleri" başlıklı tebliğde, (*Süleyman Çelebi ve Mevlid, Yazılışı, Yayılışı ve Etkileri*, Bursa 2007, s. 297-320.), Fevzi Efendi'nin hayat hikâyesini ana hatlarıyla vermiş, onun özellikle Hz. Peygamber hakkında kaleme aldığı eserlerini kısaca tanıtmış, bir Osmanlı ulemâsı sıfatıyla ilmî ve edebî hüviyetinin öne çıkan yönlerine tebliğ ölçüleri içinde mümkün olduğunca temas etmiştik. Ayrıca onun mevlid okutulması konusundaki düşünceleriyle, Süleyman Çelebi'nin XX. asırdaki takipçilerinin önde gelenlerinden biri olarak kabul edilmesi gereğine işaret etmiş, kendisinin kaleme aldığı mevlid metinlerini genel olarak değerlendirmeye çalışmıştık.

makaleyi hazırladık. Sürdürdüğümüz bu çalışmaların Fevzi Efendi'nin, günümüz akademik çevrelerince daha yakından tanınmasına ve diğer ilmî-dinî ve edebî eserleri üzerinde de başka yeni incelemelerin yapılmasına vesile olacağı ümidindeyiz. Ayrıca onun mevlid okutulmasını teşvik eden eseri yanında, ortaya koyduğu mevlidler, Süleyman Çelebi etkisinin pek yakın zamanlara kadar devam ettiğini de göstermektedir. Onun mevlidleri, mevlid okutulması sırasındaki uygulamalarla zaman içinde şekillenen icrâ tarzına göre tertip edilmiş bir örnek olma özelliğini de taşımaktadır. Hattâ bu metinlerin konunun mûsikî tarafına âit bazı değerlendirmelere de imkân verecek husûsiyetler taşıdığını belirtmekte fayda bulunmaktadır.

Mezkûr toplantıya sunulan bildiri yanında bu makalede metinleri ortaya konacak iki mevlidinin bir bütün hâlinde yeniden dikkatlere arzıyla, Fevzi Efendi'nin bu eserlerinin mevlid literatürü, kendisinin de Süleyman Çelebi muakkipleri arasındaki yerinin daha iyi belireceğine inanmaktayız.

Ayrıca bu yazımızda konunun bütünlüğünü sağlayacak şekilde fakat mümkün olduğunca anahatlarıyla ve bazı yeni bilgiler de ekleyerek onun kimliğinin özellikle mevlidlerinin daha iyi anlaşılmasına etkili olacağını düşündüğümüz yönleri hakkında çok kısa bilgiler verilecek, kendisinin sadece mevlidleri üzerinde durularak bunların metinleri sunulacaktır.⁴

I. Fevzi Efendi'nin Kısaca Hayatı

A. Doğum Yeri ve Yılı

Fevzi Efendi eserlerinde, babasının Ahmed Şâkir Efendi, annesinin Fatma Hanım olduğu bilgisini vererek Denizli'nin eski adı Yarangüme olan Tavas ilçesinde doğduğunu kaydetmektedir.⁵ 1256 senesinin Ramazan ayında (Kasım 1840) henüz on dört yaşında iken İzmir Balıkpazarı Camii'nde ders okuttuğunu söylemesinden⁶ hareketle, doğum yılının 1242 (1826) olması gerekmektedir. Asıl Adı Mehmed Ali'dir. Fevzi mahlâsının kendisine, pek genç yaşta çıktığı hac yolculuğu sırasında bir müddet bulunduğu İskenderiye'deyken ders aldığı "Trabzonlu ve İbrahim Paşa'nın oğlunun hocası" diye tanıttığı bir zât tarafından verildiğini söylemektedir.⁷ Şiirlerinde kullandığı bu mahlâs zamanla adının yerine geçmiş, yirmi yıl kadar müderrislikle bulunduğu Edirne'deki son hizmet yıllarında bu şehirde müftülük de yaptığından, bu görev ünvanını çokça kullanmayı tercih etmiş, bu sebeple "Edirne Müftüsü Fevzi Efendi" olarak tanınmıştır. Bu vazifesine

⁴ Fevzi Efendi'nin, kaleme aldığını belirttiği halde henüz yazma veya matbû herhangi bir nüshasına ulaşamadığımız Arapça mevlidi hakkındaki araştırmalarımız devam etmektedir. Çalışmalarımız neticelendiğinde ulaştıklarımızı yeni bir makale ile ilim dünyasına takdim etmeyi umuyoruz.

⁵ *Fihristü'l-Âsâr*, s. 8.

⁶ *Kudsiyyü'l-ahbâr*, s. 1.

⁷ *Temessükü'l-ezyâl*, s. 29.

muhtemelen kendisi de çok önem verdiği için, eserlerinin büyük bir çoğunluğunda "esbak Edirne müftüsü" ünvanına yer verdiği görülmektedir.

Fevzi Efendi, pek çok kitabında, adının yanında zikrettiği Kureyşî-zâde⁸ lakabı hakkında herhangi bir açıklama yapmamıştır. Kaynaklarda da babasının Kureyşî oluşuyla ilgili herhangi bir bilgi yer almadığı gibi, nisbesinin kaynağını tesbit etmek de mümkün olmamıştır.

B. Yetiştirdiği Çevre ve Hocaları

Hayatı hakkında geniş mâlûmat bulunmayan Fevzî Efendi ile ilgili bilgilerin mühim bir kısmı, kendi eserlerinin mukaddime ve kapaklarında zikrettiklerine dayanmaktadır. İstanbul Müftülüğü Arşivi'nde bulunması gereken sicil dosyasına ulaşamadığı gibi, söz konusu Arşiv'deki dosyalarda yer alan bilgileri *Son Devir Osmanlı Uleması* adlı eserinde toplayıp yayımlayan Sadık Albayrak'ın çalışmasında da kendisinden bahsedilmemektedir.

Bilhassa *Aynü'l-hakîka*, *Fihristü'l-âsâr*, *Mevhîbetü'l-Vehhâb*, *Tefrîcü'l-kalak* ve *Temessükü'l-eyyâl* kısa adlarıyla anılabilecek eserlerinde hocaları hakkında verdiği birbirini tamamlayan bilgilere göre, ilk tahsiline memleketinde Hâdimî Hacı Saîd Efendi'den ders alarak başladı. Yaşı biraz ilerlediğinde Manisa'ya giderek devrin tanınmış hocalarından, Müftü Evliyâ-zâde Ali Rıza Efendi'nin ders halkasına katıldı.⁹ Henüz 13-14 gibi pek genç bir yaşta 1256'da (1840) hacca gitmek için buradan yola çıktı. Sebebinin açıkça zikretmediği bu yolculuğun hac ibâdetini yerine getirmek yanında ilim aşkıyla (eski tâbiriyle talebül'ilm) yapıldığını söylemek yanlış olmasa gerektir. Nitekim İzmir'deki Balıkpazarı ve İskenderiye'deki Hasaneyn camilerinde ders okuttuğunu ifâde etmesi,¹⁰ uğradığı merkezî yerlerde fırsat buldukça, bir taraftan ilim öğrenmeye devam ederken diğer taraftan da öğrendiklerini isteyenlere öğretmesi (takrir etmesi), Osmanlı eğitim anlayışı ve İslâm tahsil geleneğinin tabî bir tezâhürüdür.

Mekke'de bulunduğu 1257-1259 (1841-1843) yılları arasında bir taraftan çeşitli dersler alarak kendini yetiştirirken, diğer taraftan da Arapça takrir ederek tefsir ve Türkçe olarak da Aliyyü'l-kârî'nin *Menâsikü'l-hacc* isimli eserini okuttuğunu söylemesinden daha bu yaşta, kendisinin bu kitapları okutacak bir seviyeye ulaştığını söylemek mümkündür.¹¹ Mekke'deki ikameti esnâsında Nakşî meşâyihinden Abdullah Efendi'ye intisab ile tasavvuf yoluna girerek bu vadideki

⁸ Kullandığı diğer iki nisbeden en çok zikrettiği "Edirne Müftüsü"; ikincisi ve en az önem verdiği söylenebilecek olanı ise "Yarangümevî"dir.

⁹ *Mevhîbetü'l-Vehhâb fi ta birâti'l-ekâb*, İstanbul 1286, s. 3.

¹⁰ *Kudsiyyü'l-ahbâr*, s. 1; *Temessükü'l-eyyâl*, s. 29.

¹¹ *Kudsiyyü'l-Mesnevî*, s. 1.

bilgi ve uygulamaları elde etme yönünde adımlar attığını belirtmektedir.¹²

Eserlerinin listesini verdiği *Fihristü'l-âsâr*'da, hocaları arasında Evliyâ-zâde'den başka, Erzincânî Mehmed Efendi'nin ismini de zikretmekle beraber ondan nerede ders gördüğü hakkında herhangi bir bilgi yoktur. İki yıl kadar kaldığı Mekke'den hac vazifesini îfâ ile pek genç bir hoca olarak tekrar Manisa'ya dönen Fevzi Efendi, burada yarım bıraktığı tahsilini ikmal edip Evliyâ-zâde'den icâzet almıştır.

Eğitim yıllarında, sonradan *Mesnevî* okutacak kadar Farsça öğrendiği de anlaşılan Müftü Efendi'nin bu dili kimden veya hangi mesnevî-hândan elde ettiğine dâir bir malûmata ulaşılammıştır. Ayrıca bu dildeki kudretinin, sâdece okutacak değil, *Bülbülistân* adlı manzum ve mensur bir eser (İstanbul 1310, 2+78 s.) kaleme alacak kadar da ileri seviyede olduğu anlaşılmaktadır.

Netice olarak devrin dinî ve edebî ilimleriyle Arap ve Fars dil ve edebiyatlarını gerektiği şekilde öğrenmek üzere, tahsiline memleketinde başlayan Fevzi Efendi'nin, Manisa, İskenderiye, Mekke, tekrar Manisa üçgeninde öğrenim devresini tamamladığı, husûsî tâbiriyle "tekmîl-i nüsah ettiği" ortaya çıkmaktadır.

C. Resmî Görevleri

Tahsilini tamamladıktan sonra, Manisa'dan Bursa'ya, oradan da İstanbul'a geldiğini söyleyen Fevzi Efendi, buradan da müderris veya dersiâm olarak tâyin edildiği Edirne'ye gitmiş,¹³ böylece uzun yıllar boyunca Osmanlı coğrafyasının hemen her yerinde sürdüreceği memûriyet hayatına başlamıştır. Edirneli Bâdî Efendi, onun dersiâmlığından söz etmekte, kendisi de 1263'ten (1847) itibaren yirmi yıl boyunca bulunduğu Edirne'deki Eski Cami'de *Envârü't-tenzîl*, *Şifâ-yı Şerîf*, *Sahîh-i Buhârî*, *Mesnevî*, *Kasîde-i Bürde* okuttuğunu,¹⁴ bu esnada iki defa da talebeye merâsimle icâzet verdiğini yazmaktadır.¹⁵ Bu bilgiler de onun dersiâm olarak hizmet ettiğini göstermektedir.

Ahmed Bâdî Efendi, Edirne'deki son yıllarında, "Kıbrıslı Mehmed Paşa'nın sahâbetiyle 1278'de (1861) me'zûn bi'l-iftâ" olduğunu ve "1280 Zilkade'sinde (Nisan 1864) azl edildiğini" belirtmektedir.¹⁶ Bu kayıt Fevzi Efendi'nin Edirne müftülüğü hakkındaki en açık bilgidir. Müftülükten azlini ise "kendisine haset edip çekemeyenlerin müdâhalesi"ne bağlamaktadır.¹⁷

Fevzi Efendi'nin Edirne'de bulunduğu yıllarda pek çok eser kaleme alarak telif

¹² *Temessükü'l-erzâl*, s. 29-30.

¹³ *Mevhibetü'l-Vehhâb*, s. 2-3.

¹⁴ a.g.e., s. 4.

¹⁵ *Kudsiyyü'l-Mesnevî*, s. 1.

¹⁶ *Riyâz-ı Belde-i Edirne*, s. 215.

¹⁷ *Tefricü'l-kalak*, İstanbul 1285, s. 3-4.

faaliyetine giriştiği anlaşılmaktadır. *Mevhibetü'l-Vehhâb fi ta'bîrâtî'l-elkâb ve münâcâtî Rabbi'l-erbâb* adlı duâ kitabı (İstanbul 1286, 125 s.), burada kaleme alınanlar arasında en hacimli olduğu gibi, sahasında Türkçe yazılmış ve otuz yakın baskısı yapılmış, adını geniş kitlelere duyuran değerli bir eserdir. Edirne'den ve pek benimsediği müftülükten üzüntülü bir şekilde ayrılarak İstanbul'a döndüğü kendi ifâdesinden anlaşılan Fevzi Efendi, yeni bir göreve atanıncaya kadar bir süre açıkta kalmıştır.

Mâzûl kaldığı sürenin ardından, Antalya niyâbetiyle başladığı ikinci devre memûriyet hayatı onun ilmiyeden ayrılarak kadılık silkine girmesiyle yön değiştirmiş görünmektedir. Bu devrede Fevzi Efendi, tespit edilebildiği kadarıyla, ondan fazla merkezin niyâbeti göreviyle Balkanlar, Anadolu ve Arabistan'ı dolaşmış, bu sûretle her Osmanlı aydını gibi o da memleketi, memleket münevverlerini ve halkı daha yakından tanımış, gittiği yerlerde ortaya çıkan çeşitli ihtiyaçları karşılamak üzere yeni yeni kitaplar yazmıştır. Ayrıca eserlerinden öğrendiğimiz kadarıyla, on beş yıl boyunca kadı olarak hizmet ettiği merkezlerde bir taraftan da tedris faaliyetini sürdürdüğünü, bunu daha etkili bir şekilde devam ettirmek için okutacağı derslerde ihtiyaç duyulan kitapların bir kısmını da kaleme aldığını belirtmek gerekir.

Onun irili ufaklı bir çok eser telif etmesi, İstanbul gibi devrin ilim ve kültür merkezlerinden uzakta bulunmasından kaynaklanan kitap teminindeki zorluk ve olumsuzluklarına bağlanabilir. Ayrıca bazı eserlerinin memûriyetle bulunduğu yerlerde basılması Osmanlı matbuat hayatının/tarihinin büyük merkezler dışındaki faaliyetlerini aksettirmesi yanında o bölgenin devrin ilim ve kültür çevreleri içindeki yerinin belirlenmesi açısından da önem arz etmektedir.¹⁸

Fevzi Efendi, Antalya niyâbetindeki müddetini tamamladıktan sonra İstanbul'a dönmüştür.¹⁹ Bu konuda kısa bilgiler verdiği *Tefricü'l-kalak* adlı eserinin ilk baskısı 1285'te (1869-1870) yapıldığına göre bu yıllarda İstanbul'da döndüğünü düşünmek mümkündür.

Onun, niyâbetle bulunduğu diğer yerler muhtemelen ve sırasıyla şunlardır: Önce Filibe'de nâib olarak çalıştı. Buradayken seyr ü sülûkünü Nakşibendi tarikatının Hâlidî kolu şeyhlerinden Ali Efendi'ye intisap ile tamamladı.²⁰ Büyük Tırnova ve Mostar'da da nâiblik hizmetinde bulundu.²¹ 1294'te (1877) Ankara, ardından Halep, 1298-1300 (1881-1883) yıllarında Kudüs, iki yıl sonra Kayseri²²

¹⁸ Bu vesile ile Osmanlı basın-yayın hayatının bu yönünün Fevzi Efendi'den bağımsız olarak, ayrıca ele alınıp müstakillen araştırılmaya lâyık görüldüğüne de işaret etmeliyiz.

¹⁹ *Tefricü'l-kalak*, s. 3-4

²⁰ *Aynü'l-hakika*, s. 2.

²¹ Ahmed Bâdi, *Riyâz-ı Belde-i Edirne*, s. 215.

²² *Tahrîrü'l-murâd*, s. 3.

niyâbetini tâkiben 1304'te (1887) Bitlis'te görev yaptı. Ertesi yıl, Medîne mollası pâyesiyle Medîne kadısı oldu. Burada iki yıl kadar kaldıktan sonra,²³ 1306'da (1889) Bahkesir niyâbetinde bulundu.²⁴ Bu vazifesini tâkiben, Fevzi Efendi muhtemelen 1308'de (1891), yirmi beş senelik bir ayrılıktan sonra bu defa kadı olarak tekrar Edirne niyâbetine tâyin olundu.²⁵

Müellifin, yukarıda zikredilenler dışında başka yerlerde de görev almış olması muhtemeldir. Edirne'den müddetini tamamlayarak döndükten sonra ömrünün kalan kısmını kazasker olarak İstanbul'da Fatih civarında Karagümrük'teki evinde telif ve Fatih Camii'nde tedris ile geçirdiği anlaşılmaktadır.

Fevzî Efendi memûriyetlerindeki başarılı hizmetlerine ek olarak, vazife ile bulunduğu yerlerdeki tedris faaliyetine katılması yanında, yazdığı kitapların da etkisiyle olsa gerek, ilmiye rütbelerini sırasıyla elde edip, sonunda Rumeli kazaskerliğine kadar yükselmiştir. İbnülemin Mahmud Kemâl'in de işâret ettiği gibi, ömrünün son yıllarında Şeyhülislâmlık beklentisi içinde olmuş, fakat bu arzusuna ulaşmadan 28 Rebûlahir 1318'de (25 Eylül 1900) İstanbul'da Karagümrük'teki evinde vefat etmiş ve Fatih Camii hazîresine defnedilmiştir.²⁶

II. İlmî ve Edebî Şahsiyeti

İyi bir tahsil gören, aldığı çeşitli vazifeler sebebiyle dolaştığı bütün Osmanlı coğrafyasında, ulemâ ve devlet adamları ile dostluklar kuran Fevzi Efendi, halkı ve talebeleri yakından tanımış, ilmî ve sosyal ihtiyaçlarını iyi tesbit etmiş âlim, kadı, müderris/dersîâm, hatip, mutasavvıf, duâ-gû bir zât olduğu gibi, nazım ve nesirde kalemi kuvvetli bir Osmanlı münevveri ve son devrin en velûd müelliflerinden biri olarak Osmanlı ulemâsı arasındaki yerini almıştır.²⁷ Onun bu özelliklerinden bazıları üzerinde ayrıca durmak, kimliğinin ve bilhassa eserlerinin daha iyi anlaşılması yanında kaleme aldığı mevlidlerin da daha isabetle değerlendirilmesi bakımından önemlidir.

A. Müderris ve Müellifliği

Fevzi Efendi'nin işâret edilmesi gereken en önemli özelliği, onun müderris kimliğidir. Bulduğu her görevde, öğrencilerinin seviyelerine göre okutacağı

²³ *Iyanü'l-mesâlik*, s. 2.

²⁴ *Tahrîrü'l-murâd*, s. 2.

²⁵ *Câmi'u's-salavât*, s. 1.

²⁶ İbnülemin Mahmud Kemâl, *Son Asır Türk Şâirleri*, III, 418. Bu hazîrede yaptığımız araştırmada merhumun mezar taşını tespit edemediğimizi belirtmeliyiz. Ayrıca Fevzi Günüş-Ali Rıza Özcan tarafından hazırlanmış *Türk Kültür ve Medeniyet Tarihinde Fatih Külliyesi (İstanbul 2007)* adlı üç ciltlik eserin bu hazîredeki mezar taşları konusuna ayrılan II. ve III. ciltlerinde de Fevzi Efendi'nin kabri ile ilgili bir bilgiye rastlanmamıştır.

²⁷ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul 1333, I, 149.

dersler için gerekli eserleri telif ederken bir taraftan da okutacağı pek çok dersin kitabını bastırarak, bunları nerede ve ne zaman okutacağını eserin üstünde ilân etmiştir. Nitekim *Kasîde-i Medeniyye* adlı Hz. Peygamber'i öven elli beş beyitlik Arapça kasîdesinin kapağında "Bunun *Haside-i Nebeviyye* nâmındaki şerhinin basılmakta olduğu ve teberrüken Salı ve Cuma günleri öğle namazından sonra Fatih Camii'nde bizzat kendisi tarafından tedaris edileceği" duyurulmaktadır.²⁸ Bu eser vesilesiyle, Fevzi Efendi'nin Osmanlı ulemâsının şiir ve edebiyatla yakın alâkasını ortaya koyan isimlerinden biri olduğunu belirtmeliyiz. Nitekim, bir ilim adamı ve müderris olmasının yanında onun dikkat çeken bir önemli özelliği de Arapça, Farsça, Türkçe şiirler yazacak, manzum eserler kaleme alacak kadar edebiyatla yakın ilgisidir. Mevlid, mirâciye ve regâibiyye türlerinde mesnevîler kaleme alması da bu ilginin derinliğini göstermektedir.

Çoğu câmi dersi hâlinde gerçekleşen çalışmaları yanında yine bu dersler için kaleme aldığı bazı sûre tefsirleri, yazdığı Arapça ve Farsça kasîdelerle bunların şerhleri, âlet ilimlerine dâir eserleri, imtihan risâleleri²⁹ kendisinden başka, devrin câmi ve medreselerinde diğer hoca ve müderrisler tarafından da büyük bir rağbetle okutulmuş, pek çok eseri de bazıları İstanbul dışında olmak üzere defalarca basılmıştır. Birtakım eserlerinin nüshalarına ulaşamamasının en büyük sebebi ise bunların İstanbul dışında bastırılmış olmasındandır.

B. Hatipliği

Kendisini şahsen tanıdığı anlaşılan Bursalı Mehmed Tâhir onu "sudûrdan, talâkat-i lisâniyyesiyle müştehir bir zât" cümlesiyle niteler.³⁰ Bu özelliğine ilâveten kolay ve çabuk yazma melekesinin de etkisiyle *Haẖmetü'l-Hutebâ* (İstanbul 1294, 108 s.) adıyla bir hutbe kitabı kaleme almıştır. Yine bu özelliği sebebiyle bazı kitaplarının üzerinde "vâiz-i meşhur" olarak takdim edildiği görülmektedir.³¹ Bu bilgiler onun, son devir Osmanlı vâizleri arasında zikre değer bir yere sahip olduğunu da ortaya koymaktadır. Ayrıca, henüz yeterince incelenmemiş Osmanlı hitâbetinde, devrin önde gelen hatip ve vâizleri arasında anılması gereken bir ad olarak önem taşıdığını, henüz yazılmamış olan Türk Hitâbet Tarihi'ne, özellikle de dinî hitâbet alanında literatüre girmesi gereken önemli bir isim olduğunu da belirtmeliyiz.³²

Bilindiği gibi Osmanlı'nın son zamanlarına kadar Cuma hutbeleri Arabî ayla-

²⁸ a.g.e., s.1.

²⁹ Risâle türü içinde önemli yeri olduğuna inandığımız *İmtihan Risâleleri* de Osmanlı Eğitim Tarihi araştırmacılarının ilgisini bekleyen bâkir mevzulardan biri olarak durmaktadır.

³⁰ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 149.

³¹ *Kudsiyyü'l-irfân*, s. 1.

³² Türk hitâbet tarihi hakkında bk. Mustafa Uzun, "Türk Hitâbet Tarihine Genel Bir Bakış", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 19 (İstanbul 2003), s. 145-169.

ra göre hazırlanır, bu aylarda cereyan etmiş çeşitli olaylar hutbelere konu edilirdi. Rebiulevvel hutbeleri içinde de mutlaka mevlid konusu ve kandiline ayrılmış bir hutbe yer alırdı. Tabîi olarak bu aydaki resmî ve husûsî dinî törenlerle Osmanlı teşrifâtında önemli bir yere sahip mevlid merâsimlerine de temas edilirdi. Fevzi Efendi hutbelerinde temas ettiği bu konuda muvaffakiyetle kalem oynatmış ve mevlidler kaleme almıştır.

C. Duâ-hânlığı

Fevzi Efendi'nin hatipliğinin hemen yanında zikredilmesi gereken diğer önemli bir özelliği de onun duâ-hânlığıdır. Sahip olduğu bu vasf mevlid metinlerine de aksettği için burada kısaca bu özelliği üzerinde durmayı faydalı kılacaktır. Bilindiği gibi duâ-hânlık/duâ-gûluk günümüzün aksine Osmanlı teşkilât ve teşrifâtında önemli yeri olan bir müessesedir.³³ Fevzi Efendi'nin bu mânâda resmî bir vazifesi olduğu tesbit edilememişse de, onun kelimenin her mânâsıyla güzel, yerine ve zamanına göre duâ tertib ederek bunları etkili bir biçimde sunmakta mâhir olduğu, Arapça, Farsça ve Türkçe olarak düzenlediği duâ mecmuasından anlaşılmaktadır.³⁴ Nitekim bu kitabının başında, "yaptığı duâların çok beğenildiğini, dâima kendisinden istendiğini, her isteyene yazarak vermekten yorulduğu için bunları bir kitap halinde getirdiğini" belirtmesi bu husûsu teyid etmektedir.³⁵ Onun duâ-hânlıktaki kudretine işaret eden önemli bir olay, tarih kayıtlarına da geçmiştir. Nitekim Mahmud Celeleddin Paşa, 23 Aralık 1876'da Kanûn-i Esâsî'nin kabûlü ve I. Meşrutiyetin ilânı dolayısıyla yapılan törende bu husûstaki Hatt-ı Hümayûn'un okunmasını tâkiben Midhat Paşa'nın yaptığı konuşmadan sonra Fevzi Efendi'nin duâ ettiğini, "Edirne Müftüsü Efendi belîğâne bir duâ edip" ifadesiyle zikretmektedir.³⁶ Yine bu vasfı sebebiyle *Mevhibetü'l-Vehhâb*'da mevlid duâlarına yer verdiği gibi³⁷ ilk mevlidinin sonuna Arapça ve Türkçe birer mevlid duâsı eklemiştir.³⁸

D. Tasavvufî Şahsiyeti

Fevzi Efendi'nin tasavvufî hüviyetine temas etmemizin asıl sebebi, aynı kimliğe sahip olanların Hz. Peygamber ve Ehl-i Beyt'ine karşı fart-ı muhabbetle temâyüz etmiş olmasıdır. Yine Fevzi Efendi'nin Hz. Peygamber hakkındaki pek

³³ Geniş bilgi için bk. M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* I, 179; Mehmet İpşirli, "Duagû", *DİA*, IX, 541-542.

³⁴ Fevzi Efendi'nin, *Mevhibetü'l-Vehhâb* adlı bu eseri üzerinde öğrencimiz Yeter Yüksel bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır (*Türk-İslâm Edebiyatında Duanâmeler ve Mevhibetü'l-Vehhâb*, M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005).

³⁵ *Mevhibetü'l-Vehhâb*, s. 5-6.

³⁶ Mahmud Celeleddin Paşa, *Mir'ât-i Hakikat*, I, 224.

³⁷ bk. *Mevhibetü'l-Vehhâb*, Fihrist.

³⁸ bk. s. 121.

çok eserinde³⁹ ortaya koyduğu samîmî hissiyâtın, Efendimiz aleyhisselâma ileri derece bağlılığının tasavvufu kuvvetli irtibâtından kaynaklandığını düşünmemizdenidir. Bu arada belirtmek gerekir ki ilmiye mensuplarının çoğu gibi Nakşî tarîkati müntesiplerinden olan müellifimizin tasavvufî şahsiyeti ağırlıklı olarak, mürşidliğinden ziyâde bazı tasavvufî konularda da kalem oynatmış olmasıyla ilgilidir. O irşad hizmetini eserleri ve vaazlarıyla dinî/şer'î ölçüler içinde yapmış, tasavvuf ve tarîkatı kendi şahsî tezkiyesi için elde etmiş ve bu arada tasavvuf sahasında güzel ve dikkate değer beş eser kaleme almıştır.

Fevzi Efendi'nin tasavvufî meseleleri sünnî bir bakış açısıyla ele alması onun mevlidlerine de aksetmiştir.

E. Dil ve Edebiyatçılığı, Nâsırlığı

Fevzi Efendi'nin eserleri, onun İslâm dünyasının üç önemli dilini, Arapça, Farsça ve Türkçe'yi nesir ve şiirde başarıyla kullanabilecek ölçüde iyi bildiğini göstermektedir. Bunu kaleme aldığı pek çok eseri yanında *Kasîde-i Bürde'*ye her üç dilde yaptığı *Miftâhu'n-necât* adlı tahmininde (İstanbul 1284, 88 s.) ve diğer dinî mesnevilerinde de görmek mümkündür.

Fevzi Efendi'nin devrinin en velûd yazarlarından biri olduğunu bir daha vurgulamakta fayda vardır. Çoğu matbû, pek azı yazma halinde günümüze kadar gelen irili ufaklı yetmiş beşin üstündeki eseri de bu hükmü doğrulamaktadır.⁴⁰ Kendi ifadesinden “her fırsatta yazdığı, bazen müsveddesiz eser kaleme aldığı, bu yüzden kalem oynattığı konuları enine boyuna inceleyip tartışmalar yapmak yerine, üzerinde ittifak olunan mesele ve görüşleri” aktardığı anlaşılmaktadır. Bu arada “yine zaman darlığı yüzünden eserlerinin imlâsı ve üslûbu üzerinde yeterince durmadığı”nı da belirtmektedir.

Mensur eserlerinden hareketle Fevzî Efendi'nin gerektiğinde musannâ yazma-yı muktedir olduğu kadar, açık ve anlaşılır bir ifade gücüne ve çağdaşı ulemânın çoğunun aksine Türkçe dil şuuruna da sahip bulunduğu söylenebilir. Nitekim *Tecrid Tercümesi*'nin mukaddimesinde (İstanbul 1285, 254 s.) eserini “kelimât-ı garîbeden berî olarak” ve “kaba Türkçe” diye tarif ettiği konuşma diline yakın bir dille tercüme ettiğini ifâde etmesi bunu gösterir. Ayrıca diğer mensur eserlerinin dili de fazla ağır değildir.

Türk dili ve edebiyatı ile ilgisinin derinliğini *Kevâ'ib-i Şi'r ü İnşâ* adını taşıyan bir inşâ kitabı yazması (İstanbul 1287, 190 s.) yanında konuşma dili Arap-

³⁹ Bunların anahatlarıyla tanıtımı için tebliğimize bakılmalıdır: *Süleyman Çelebi ve Mevlid, Yazılışı, Yayılışı ve Etkileri*, Bursa 2007, s. 308-316.

⁴⁰ Fevzi Efendi, Osmanlı müellifleri arasında, *Fihristü'l-Âsâr* adıyla eserlerinin listesini bir risâle halinde yayımlayan ilginç bir müellif ve yayın katalogları konusunda da bir ilke imza atmış bir âlim olarak görünmektedir. Bu risâlesini de ilk fırsatta yayınlamayı düşünmekteyiz.

ça'sındaki kelimelerin Türkçe karşılıklarını vermek üzere *Tuhfe-i Vehbî* tarzında küçük manzum bir sözlük olan, *Tuhfe-i Fevzî'yi* (İstanbul 1306, 48 s.) hazırlamasından anlamak mümkündür.

Rûhu's-salât adlı risâlesinde (İstanbul 1318, 24 s.), "namazda tekbirden başlayarak okunan bütün tehlil, tesbih, âyet ve duâların Türkçesi bilinmedikçe namazın hakikatine ermenin mümkün olamayacağını" belirterek, bunların meâlini vermesi, devri için ibâdet dilinin anlaşılmasında gösterdiği gayret yanında, Türkçe dil şuuruna sahip bulunduğunu göstermesi bakımından da dikkat çekicidir.⁴¹

F. Şâirliği

Fevzi Efendi'nin akıcı bir şiir dili vardır. Manzûmelerinde görülen en bâriz vasıf, üç dildeki kudretinin şiirlerinin kelime kadrosunu zenginleştirdiği,⁴² bazen zorlayarak kullansa bile, ona geniş bir kafiye imkânı kazandırdığıdır. Ayrıca çok okuyup, okutup, yazmasından gelen bir işleklilikle maksadını kolay anlaşılır ve akıcı bir şekilde ifade melekesine sahip bulunmasından kaynaklanan başarısı her eserinde hissedilmektedir. Dinî, tasavvufî, hikemî türlerden, şarkı gibi lâdinî nevlere kadar hemen her tür ve şekilde şiir söylemesi, onun manzum ifade etme alışkanlığının genişliğini ortaya koyar. Fakat bir şâir olmaktan çok âlim hüviyetini taşıması, anlaşıldığı kadarıyla pek çok ilim ve tasavvuf erbâbında görüldüğü gibi, şiiri bir vâsıta telâkki etmesi, onun belli bir kabiliyeti olduğu halde şâirlik tarafını devrinin birinci derecedeki isimleri gibi, yeterince geliştirmemesiyle sonuçlanmıştır. Mensur eserleri içinde de sık sık şiirleri görülen Fevzi Efendi'nin manzûm söylemeye çok yatkın olduğu ve daha çok dinî-hikemî tarzı benimsediği ortaya çıkmaktadır. Yayımladığı tercî-bendleri de bunu destekler. Devrin ikinci-üçüncü derece şâirleri arasında yer alabilecek özellikler gösteren Fevzi Efendi'nin manzûmelerinde zaman zaman dikkat çekici bir lirizme ulaştığı hissedilmekte, Hz. Peygamber'le ilgili şiirlerinde ise bu lirizm daha da kuvvetle belirmektedir.

Fevzi Efendi'nin metinlerini nakledeceğimiz mevlidleri de, pek çoğu Hz. Peygamber hakkında kaleme aldığı dinî mesnevîleri arasında, bu bakımdan özellikli eserler olarak kabul edilmeye layıktır.

Fevzi Efendi'nin yukarıdan beri anlatılmaya çalışılan vasıflarını topluca zikretmek gerekirse o son devir Osmanlı münevverleri içinde bildiğini iyi bilen, çalışkan, velûd bir müellif, âlim, şâir, mutasavvıf bir şahsiyet, başarılı bir hatip ve vâiz, aynı zamanda muvaffak bir duâgû olmak gibi özellikleriyle temâyüz etmektedir. Yeniden hatırlatmakta fayda vardır: Osmanlı'nın en sıkıntılı son dönemle-

⁴¹ Fevzi Efendi'nin kelime kadrosunun genişliği hakkında bir fikir edinmek için özellikle manzum eserlerinin sayfa kenarlarında yer alan kelimeler ve kısa açıklamalarına bakmak yeterlidir. Mese-lâ bk. *Kevâib-i Şîr ü İnşâ*, s. 6-7.

⁴² *İsbâtü'l-muhassenât*, s. 3

rinde, çöküşünün hızlandığı veya çöktüğü ifâde edilen bir zamanda, dinî eğitim kurumlarının, nasıl olup da bu kadar çok yönlü ve vasıflı bir insanın ortaya çıkmasını sağladığı cidden şaşırtıcıdır. Bu durum üzerinde düşünülecek, ayrıca ciddi bir şekilde incelenecek bir konu olarak araştırmacıların ilgisini beklemektedir.

G. Hz. Peygamber'e Bağlılığı

Fevzi Efendi'nin önemli bir vasfı da Hz. Peygamber'e olan samimi, içten bağlılığıdır. O'na karşı büyük bir sevgi beslediği, her müslüman gibi hayatında Hz. Peygamber'in müstesnâ bir yer tuttuğu, âlim ve sanatkâr hüviyeti, manzum söz söylemedeki kabiliyeti sebebiyle bu hissiyatını, bütün samimiyet ve kudretiyle bu konuda kaleme aldığı eserlerine aktarmasından anlaşılmaktadır. Bu yönü ile Türk edebiyatında muhtemelen Hz. Peygamberle ilgili en çok eser veren yazarlardan olduğunu belirtmek gerekir. Zaten sadece na'tlardan müteşekkil divan tertip eden bir kaç na't-gû şâirden de biri oluşu bunu açıkça göstermektedir.⁴³ Bu arada özellikle mevlide karşı ayrı bir ilgisinin bulunduğu ikisi Türkçe, biri Arapça ve Farsça dört mevlid yazmasından anlaşılmaktadır. Mevlid okutmaya muhâlif olanlara cevâben müstakil bir eser kaleme alması, her yıl ücretini göndererek Medine, Kayseri ve Edirne'de mevlid okuttuğunu bildirmesi⁴⁴ bu ilgisinin derecesini göstermekte ve dikkat çekmektedir.

III. Eserleri

Fevzi Efendi'nin basıldığı tesbit edilebilen 75 eseri ile henüz yazma hâlindeki iki küçük risâlesi bilinmektedir. Eserleri hakkında bazı kitaplarının önsözlerinde bilgi verdiği gibi;⁴⁵ *Tesyîrül-fülk*,⁴⁶ [yirmi bir eser]; *Hakikatül-hürriyye*⁴⁷ [elli sekiz eser] isimli kitaplarının sonunda açıklamalı birer liste de yer almaktadır. Osmanlı müellifleri arasında, kitaplarının bir listesi ile haklarında tanıtıcı kısa bilgiler verdiği bilinen nâdir müelliflerden biri oluşu da onun değişik bir yönüdür. Bu özelliğiyle, bibliyografya konusunda, gerek eserlerinin mukaddimelerinde gerekse bastırıldığı bu gibi fihristlerde kendi kitap ve risâleleri hakkında bazen açıklamalı bilgiler veren iyi bir bibliyograf hüviyeti gösteren ve yazdıklarına önem veren bir müellif olduğunu söylemek mümkündür.

Kitaplarına âit tam sayılabilecek liste anlaşıldığına göre bizzat kendisi tarafından bastırılan *Fihristü'l-âsar*'da bulunmaktadır. Bu fihristte "âlet derslerine" âit

⁴³ *et-Tevessilâtü'l-Fevziyye fi'n-nu'ûti'n-Nebeviyye*, İstanbul [?] 1303, 48 s.

⁴⁴ *İsbâtü'l-muhassenât*, s. 3.

⁴⁵ bk. *Kevâ'ib-i Şi'r u İnşâ*, s. 4-5; *İsbâtü'l-muhassenât*, s. 3; *el-Hasîdetü'n-Nebeviyye*, s. 2-3.

⁴⁶ *a.g.e.*, s. 104.

⁴⁷ *a.g.e.*, s. 27-28.

dokuz, "tefsire" âit yedi, "ahkâm-ı sâireye" âit yirmi dokuz ve "âsâr-ı manzûme" başlığı altında yirmi olmak üzere toplam altmış beş eser girmiştir. Görüldüğü gibi manzum eserleri bütün eserlerinin dörtte birinden fazladır. Bu da onun manzum söylemeye ne kadar yatkın ve meraklı olduğunu ortaya koymaktadır. Kütüphane kataloğlarıyla Seyfeddin Özege Kataloğu'nun taranması sûretiyle tesbit edilen bazıları birkaç yüz sayfa, bir kısmı ise 8-10 sayfalık küçük risâleler halindeki bu eserler hakkında *Osmanlı Müellifleri*'nde de (birkaçı yanlış olmakla birlikte) on dört tanesinin adları verilmiştir.⁴⁸ Daha geniş araştırmalar yapıldıkça, başka eserlerinin tesbit edilmesi de mümkün görünmektedir. Nitekim bir eserinde dolaylı olarak bahsettiği *Nûzhetü's-sâcidîn fi hidmeti Zeyni'l-âbidîn* adlı kitabının matbû veya yazmâ nüshası tesbit edilememiştir. Yukarıda işaret edildiği üzere, Osmanlı coğrafyasının çeşitli vilâyet ve kazâlarında bastırıldığı eserlerinin bir kısmına ulaşılması da bu yüzden oldukça zordur. Hatta vazife yaptığı her yerde kitap bastırması dikkatle incelendiğinde, devrin matbaacısının yaygınlığı hakkında fikir edinmek de mümkün görünmektedir. Fevzi Efendi'nin kimliği göz önüne alındığında onun ileri çıkan özelliğinin daha çok dinî, günümüz tâbiriyle din adamlığı olduğu açıktır.

Bu özelliği onun tefsir, hadis, ilm-i kelâm, ibadetler, tasavvuf, ahlâk, muâmelât ve siyaset, Arapça, Farsça ve Türkçe edebî eserler, mevlidler, mirâciyye ve regâibiyye gibi mesneviler kaleme almış olmasında da görülmektedir.⁴⁹

IV. Fevzi Efendi'nin Hz. Peygamber Hakkındaki Eserleri

Yukarıda belirtildiği üzere Fevzi Efendi'nin, Hz. Peygamber'e çok kuvvetli bir bağlılığı ve muhabbeti bulunmaktadır. Onun şefâatine nâil olmak, onun için yazdıklarıyla dinî ve edebî muhitlerde ayrı bir yer edinmek gibi genel sebepleri de eklediğimizde Efendimiz aleyhisselâma karşı duyduğu hürmet ve muhabbetin bir kısmını manzum ve mensur eserlerine aktarmaya önem vermesi tabii karşılanmalıdır. Hattâ bu konularda kimsenin yapmadığını yaparak emsâlinde bir adım daha öne çıkmak yoluna gittiği, *Regâibiyye*'sini kaleme alma sebebini belirtirken kullandığı ifadelerden anlaşılmaktadır.⁵⁰

⁴⁸ Bursalı M. Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 249.

⁴⁹ Bunların isimleri ve belli başlılarının kısaca tanımları için bk. Mustafa Uzun, "Fevzi Efendi", *DİA*, XII, 506-509.

⁵⁰ *Kudsiyyü'l-minhâc fi icmâli bahsi'l-mî'râc* (İstanbul 1314) ile *Kudsiyyü's-sirâc fi nazmi'l-mî'râc* (baskı yeri ve yılı yok, 16 s.) adlarındaki *Mî'râciyye*'leri ile türün az sayıdaki örnekleri arasında yer alan *Envârü'l-kevâkib fi leyli't-r-Regâib* (İstanbul 1316, 8 s.) başlıklı *Regâibiyye*'sini de ayrı birer makalede ele almayı umuyoruz.

V. Fevzi Efendi'nin Mevlidleri

A. Kudsiyyetü'l-ahbâr fî Mevlîd-i Ahmedi'l-Muhtâr (baskı yeri ve yılı yok, 16 s.)

Süleyman Çelebinin mevlidi gibi "Fâilâtün Fâilâtün Fâilün" vezniyle yazılmış 174 beyitlik bu mevlid manzûmesinde, yirmi bir beyitlik bir mukaddimeden sonra, nûr-ı Muhammedî'nin yaratılışı, bu nûrun Hz. Abdullah vasıtasıyla Hz. Âmine'ye intikâli; Hz. Peygamber'e hâmile olan Âmine Hâtun'un doğumdan önce her ay biri olmak üzere önceki peygamberler tarafından ziyaret edilmesi ve ziyaretçilerin Hz. Peygamber'in doğacağını ona müjdelemeleri; Efendimizin doğumu ve bu sırada zuhûr eden dokuz önemli hâdise, bu bölümden sonra okunacak bir na't; doğumdan sonra görülen dokuz mu'cize anlatılmıştır.

Bu bahislerin arasında ise dâima:

"Ola bed' ü hatmi her hayrû'l-keîâm
Cân ü dilden es-salâtü ve's-selâm"

vâsıta beyti tekrarlanmıştır. Eserde diğer mevlidlerin pek çoğunda görülen bölüm başlıklarına yer verilmemiş olması dikkat çeken bir farklılıktır.

Mevlidinin sonunda:

"Yâ ilâhî ism-i a'zam hakkı-çün
Eşref-i ebnâ-yı Âdem hakkı-çün"

beytiyle başlayan on dört beyitlik bir münâcaât yer almakta, ardından okunacak aşr-ı şeriften sonra yapılacak Arapça ve Türkçe birer mevlid duâsı metniyle eser sona ermektedir. Mevlid metninin bu tertibi hatıra mevlid okunması sırasında günümüzde de süren uygulamayı getirmekte, müellifin bundan etkilenerek eserini özellikle mevlid merâsimlerinde okunmak üzere kaleme aldığını düşündürmektedir.

Süleyman Çelebi *Mevlid*'inde Hz. Peygamber'in dünyayı teşrifini anlatan beyitler okunurken cemaatin hürmeten ayağa kalkması uygulaması, Fevzi Efendi'nin mevlidinin aynı bahsi işleyen 120. beytinden sonra: "Burada cemaat ayak üzere kalkmalı" şeklindeki bir hatırlatmada da kendisini göstermektedir. Ki bu hatırlatma bilindiği kadarıyla diğer mevlidlerde bulunmamaktadır.

Ayrıca, sahife kenarlarında tamamı Fevzi Efendi'ye âit, mevlid esnasında okunacak na't-i şerif başlığı altında sekizi tevşih, beşi ilâhî olmak üzere toplam on üç şiir bulunmaktadır ki, bu da bize nâzımın geleneksel mevlid kıraati uygulamasından hareket ettiğini ve tevşihli mevlid okunmasından aldığı ilhâm ile eserini bu şekilde tertip ettiğinin delilleri sayılabileceğini düşündürmektedir.

Mevlid metninin 27 ile 28. beyitleri arasında okunmak üzere kaleme alınmış olan:

“Bârek’allah dü cihânın serveri
Hak teâlânın aziz Peygamberi”

matlâlı na’t son devrin büyük bestekarlarından Zekâî Dede tarafından rast makamında tevşîh olarak bestelenmiştir.⁵¹

Manzûmenin nûr-ı Muhammedî’nin Hz. Peygambere intikalini anlatan 44 ile 45. beyitleri arasında “na’t-ı şerîf” başlığı altında, birincisi Hz. Peygamberin güneşten korunması için dâima üzerinde bulunan bulut mûcizesini anlatan:

“Gerçi balâ-yı serinde bir sehâb
Oldu hurşîd ile beyinde hicâb”

matlâlı, ikincisi ise :

“Sen Efendim tende cânımsın benim
Dü cihânda mihrîbânımsın benim”

beytiyle başlayan ardarda beşer beyitlik iki na’t mevcuttur. Eserin 60. beytinden sonra da:

“Bize dâreynde kâfidir şu ni’met
Ki olduk Seyyidü’l-kevénye ümmet”

matlâlı beş beyitlik bir na’t bulunmaktadır.

77. beytin ardından beş kıt’alık:

“Doğdu çünkü nûr Muhammed Mustafa”

nakaratlı bir ilâhî yer almaktadır.

93. beyitten sonra ise:

“Ayn-ı rahmetsin eyâ kân-ı atâ
Yâ şefa’l-müznîbîn yâ Mustafâ”

beytiyle başlayan bir na’t-i şerîf mevcuttur.

110 beyitten sonra ise Fevzi Efendi:

“Çün niyaz-mendir kapında ümmetin”

nakaratlı beş kıtalık bir ilâhîsine yer vermiştir. Hz. Peygamberin dünyayı teşrîfini anlatan 120. beyitten sonra ise “Akeb-i vilâdet-i nebeviyyede okunacak na’t-i şerîf” başlığı altında birincisi:

“Hamdü lillâh doğdu bedr-i ıstıfâ
Diyelim ehlen ve sehlen merhabâ”

⁵¹ Sadettin Nüzhet Ergun, *Dini Türk Musikisi Antolojisi*, İstanbul 1943, II, 609.

matlâlı; ikincisi ise:

“Ey gönül bu ni’mete şükr-i hezâr
Kim şeff’in oldu dost-ı girdigâr”

matlâlı iki na’t vardır.

141. beyitten sonra ardarda yer alan:

“Eyâ şâhenşeh-i taht-ı risâlet
Veyâ Sultân-ı iklîm-i şefâat”

na’tinin ardından 158. beyti tâkiben:

“Yâ ilâhî lutf u ihsân eyledin
Çün bize inzâl-i Kur’ân eyledin”

ile:

“Lutf-ı Hakta ey gönül şüphen mi var
Bağ-ı dilde açtı gül şüphen mi var”

beyitleriyle başlayan iki ilâhî bulunmaktadır.

Mevlidin son beyti olan 174. beyitten sonra ise ilk kıt’ası:

“Ey dost-ı Hak verdi safâ
Şu mevlid-i pâkin bana
Kalbimde mihr-i pür-ziyâ
Şu mevlid-i pâkin bana”

olan beş kıt’alık ilâhî ile manzûme sona ermektedir.

Matbû nüshanın baş tarafında müellifin, kendisiyle ilgili bilgiler de verdiği bu manzûme, şâirin Kudüs niyâbeti esnâsında telif edilmiştir. Üzerindeki bazı kayıtlardan çok sevilerek okunduğu öğrenilen eserin, son devirde kaleme alınmış bir çok benzeri gibi henüz mevlid literatüründe yeterince tanınmadığını da belirtmeliyiz.

B. *İcmâlî’l-keîâm fî Mevlidi’n-Nebî aleyhi’s-selâm* (İstanbul 1310, 10 s.)

Fevzi Efendi, “Fâilâtün Fâilâtün Fâilün” veznindeki seksen yedi beyitlik bu kısa mevlidi, bir nevi önsöz sayılabilecek olan kapak arkasındaki bilgilere bakılacak olursa 1309’daki (1892) Edirne niyâbetinde istek üzerine “gayet muhtasar ve müfîd olarak herkesin anlayacağı” şekilde kaleme aldığını ve dar zamanlarda yapılacak mevlid merasimlerinde okunmak üzere düzenlediğini belirtmektedir.⁵²

⁵² *İcmâlî’l-keîâm fî Mevlidi’n-Nebî aleyhi’s-selâm*, s. 3.

Mesnevî:

“Ravza-i tâb-nâkine her subh u şâm
Eylê takdîm es-salâtü ve's-selâm”

vâsita beytiyle birbirine bağlanmış üç bölümden ibârettir. Mevlid okutmanın faydası ve yazılış sebebinin açıklandığı on altı beyitlik bir giriş kısmından sonra, on beş beyitte kısaca Peygamberimizin ve âilesinin tanıtımı ve özellikleri bildirilmekte; mevlidin otuz dört beyitlik esas kısmında ise Hz. Âmine'nin ağzından doğum ve bu sırada meydana gelen olaylar anlatılmakta; altı beyitlik son kısımda ise “merhabâ” faslı tamamlanmaktadır. Bu hâliyle mesnevî baş ve sonundaki giriş ve hâtîme bölümleri nazar-ı itibara alınmazsa Erzurumlu Mustafa Darîr'de olduğu gibi Süleyman Çelebi'nin eserindeki “Vilâdet bahri”ne tekabül etmektedir denebilir.

Mevlid:

“Yâ ilâhî zât-ı pâkin hakkı-çün
Hem dahı yüz dört kitabın hakkı-çün”

beytiyle başlayan on üç beyitlik bir münâcaat ile son bulmaktadır.

C. Kudsiyyü'l-*kelâm fi mevlidi'n-Nebi 'aleyhi's-selâm*

Müellifin Arapça kaleme aldığı ve matbû olduğunu belirttiği bu mevlidin de herhangi bir nüshasına ulaşamadığımızdan muhtevâsı hakkında malûmatımız yoktur. Büyük bir ihtimalle Süleyman Çelebi'nin mevlidi tesirinde kaleme alınmış olması gereken bu eser pek az sayıdaki Arapça mevlid içinde ayrı bir yere sahiptir ve herhalde Fevzi Efendi'nin Arabistan coğrafyasında vazife yaptığı yıllarda bölge halkı tarafından okunması arzusuyla kaleme alınmış olmalıdır.

Netice

Fevzi Efendi'nin mevlidleri topluca değerlendirildiğinde ve Süleyman Çelebi mevlidi ile irtibatlandırıldığında şu özellikleri öne çıkmaktadır:

1. Fevzi Efendi de mevlidlerinde, ilâhî, tevşîh ve na'tlerinin çoğu dahil, Süleyman Çelebi gibi “Fâilâtün Fâilâtün Fâilün” veznini kullanmıştır.
2. Her iki mevlid metni de Süleyman Çelebi mevlidine göre bir hayli kısa olup muhtevâ itibarıyla onun özeti mâhiyetindedir.
3. Fevzi Efendi, Süleyman Çelebi'nin ele aldığı konuların tamamına mevlidinde yer vermemiştir. Bu durum zaman darlığı bahane edilerek mevlid okunmamasının önüne geçme endişesinden kaynaklanmış görünmektedir. Yine bu sebeple daha kısa olan ikinci mevlid metni hemen hemen sadece vilâdet bahrinden oluşmaktadır.

4. Şârimiz mesnevisini her yönüyle Süleyman Çelebi mevlidinin okunmasıyla ilgili geleneksel tarzın yerleşmesinden sonra ortaya çıkan ve mûsikî literatüründe tevşihli mevlid formu olarak anılan kalıp içinde meydana getirmiştir. Şarkî güfteleri de kaleme aldığı bildiğimiz şâirin bu özelliği onun mûsikîyle yakın ilgisine işâret etmektedir.⁵³

5. Nâzımımızın eseri, Süleyman Çelebi mevlidinin günümüzdeki okunuşuna benzeyen ve geleneksel uygulamadaki tevşihli mevlidler tarzında, tevşih ve ilâhileri de kendisi tarafından kaleme alınarak hazırlanmıştır. Bu ise şimdiki bilgilerimize göre bir mevlid şâiri tarafından yapılan ilk uygulama olarak görünmektedir.

6. Fevzi Efendi'nin ifadelerinden Süleyman Çelebi mevlidinin ölüm, doğum, düğün törenleri, askere gitme ve gelme vs. gibi günümüzdeki uygulamalara benzeyen çok çeşitli vesîlelerle okunduğu anlaşılmaktadır. Kendisi de eserlerinin bu şekilde okunmasını istemekte, hattâ masrafını karşılayarak Medine, Kayseri ve Edirne'de okunmasını sağlamaktadır. Bu ise özellikle Osmanlı medeniyetinde pek yaygın uygulaması görülen bazı hayır sahiplerinin vakfiyeler düzenleyerek mevlid ve mirâciye okutmasına benzer bir uygulamadır. Ancak Fevzi Efendi'nin bu uygulamayı kendinden sonra da sürdürmek için bir vakıf tesis ettiği tesbit edilememiştir.

7. Fevzi Efendi'nin mevlid tevşihlerinden birinin notası elde edilmiştir. Zaman içinde diğerlerine de ulaşılması ümit edilmektedir.

8. Fevzi Efendi aynı zamanda duâ-hân olarak da iştihâr etmiş bulunduğundan mevlidlerinin sonunda okunacak aşr-ı şeriften sonra yapılacak olan mevlid duâlarına ait biri Arapça, diğeri Türkçe iki duâ metni de eklemiştir.

9. Böylece Fevzi Efendi'nin eseri, mevlidini okuyacak kişinin elinde tevşihleri, ilâhileri ve duâlarıyla uygulama için gerekli metinlerin de içinde bulunduğu bir rehber özelliği taşıyan örnek bir mesnevî olmaktadır.

10. Fevzi Efendi'nin mevlidlerinin de tıpkı Süleyman Çelebi'ninki gibi "cemî-i bilâd ü memâlikte şöhet bulmuş ve mu'teber tutulmuş" olduğu belirtilmektedir.

11. Şair Arapça konuşulan yerlerde de okunması için *Kudsiyyü'l-Kelâm fi mevlidi'n-nebiyyi aleyhi's-selâm* adlı Arapça bir mevlid kaleme almıştır. Metnine henüz ulaşamayan bu eserin Arapça mevlidler arasında özel bir yeri olmalıdır.

12. Müellif, mevlid okutulması için kaleme aldığı eseriyle de konunun önemi üzerinde durarak uygulamayı teşvik etmesiyle dikkat çektiği gibi, mevlidlerinin

⁵³ Fevzi Efendi'nin mûsikî ile ilgisi ve özellikle güftekarlığı ayrı bir araştırma konusu olacak zenginliktedir.

bazı beyitleriyle⁵⁴ ilâhîlerinde⁵⁵ de mevlid okutmanın önemini vurgulamaktadır.

Bütün bu hususlar onun Süleyman Çelebi'nin bir muakkibi olduğunu göstermekte ve eserleriyle mevlid literatürüne girmeye lâyık bir isim olduğunu ortaya koymaktadır.

⁵⁴ bk. *Kudsiyetü'l-ahbâr*, beyit 1-12.

⁵⁵ bk. "Şu mevlid-i pâkin bana" nakarathî ilahî.

Kudsiyyetü'l-Ahbar fî Mevlidi Ahmedi'l-Muhtâr

/s. 1/ Bismihî Sübhânehû ve nes'elü ihsânehû

İşbu mevlid-i şerîf risâle-i mübârekesinin ismi *Kudsiyyetü'l-ahbâr fî mevlidi Ahmedi'l-Muhtâr*'dir. Bin iki yüz doksan sekiz senesi *Kudsiyyü'l-kelâm fî mevlidi'n-Nebiyi aleyhi's-selâm* nâm risâle-i şerîfe-i Arabiyye ile birlikte Kuds-i şerifte te'lif olunmuştur ve müellifi dahi evvelen Hâdimî el-merhûm Said Efendi ve sâniyen Manisa müftüsü Evliyâ-zâde el-Hâc Ali Efendi hazretlerinden ahz-ı ulûm eyleyen ve bin ikiyüz elli altı Ramazanı, kendisi on dört yaşında bulunduğu halde İzmir'de Balıkpazarı câmi-i şerifinde, tefsîr-i şerîf okutan ve ba'dehû cânib-i Hicaz'a gidip elli yedi senesinden tâ elli dokuz senesine kadar Mekke-i Mükerreme'de mücâviren, huzûr-ı Kâ'be-i muazzama'da, Rûkn-i Yemânî karşısında sabah namazından sonra, evvelen bâ-takrîr-i Arabî tefsîr-i şerîf ve sâniyen bâ takrîr-i Türkî, Aliyyü'l-Kârî *Menâsikü'l-hacc*'ını tedrîs eden ve ba'dehû yine Manisa'ya avdet ve ulûm-ı şettâdan ahz-ı icâzet ve altmış üç târihi[nde] mahrûse-i Edirne'ye azîmet ve tam yirmi seneye karîb neşr-i ulûm ve fûnûn ile, muahharen müftülük ile, orada ikâmet ve iki defa ulûm ve fûnûndan dersine hâzır olan ulemâya i'tâ-yı icâzet etmeye muvaffak olduktan sonra, iftâdan bi'l-istifâ Dersâdet'e hicret etmiş ve şimdiye kadar gerek Edirne'de ve gerek İstanbul'da ve gerek niyabette bulunduğu mahallerde ulûm ve fûnûn-ı mütenevvi'adan tam yirmi dokuz adet kütüb ve resâil tasnif ve te'lif ve Edirne'de üç medrese binâ ve te'sîs eylemiş olan sâbık Edirne Müftüsü el-Hâc Mehmed Fevzi Efendi'dir.

Tavvele'llâhu bekâhu ve belegahu ilâ külli menâh. Bi-hürmeti Habibihî ve Mustafâhu sallallâhu aleyhi ve sellem.

Bismillâhirrahmânirrahîm
Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

- /s. 2/
1. Açtı bismillâh tevhd gülleri
Hamdü lillâh öttü aşk bülbülleri
 2. Sünbül ü şebboy-i pâk-i es-salât
Bu meşâmm-ı câna verdi râyihât
 3. Âl ü ezvâc hem de ashâb-ı kirâm
Mazhar oldular rızâya subh u şâm
 4. Başlamazdan maksada en ibtidâ
Ola bir müjdem kelâma mübtedâ

5. Mevlid-i pâki okutsa bir kiři
Ol sene âsân gelir her bir işi
6. Hem de gelmez ona asla bir belâ
Hem dahi bir derde olmaz mübtelâ
7. Her ne maksûdu olursa çok u az
Lutf eder ihsan eder ol bî-niyâz
8. Dinleyenler dahi onu bi's-selâm
Mutlak olur nâil-i kâm u merâm
9. Ol ki geldi rahmeten li'l-âlemîn
Olur elbette muhibbi kâm-bîn
10. Müjde-i mezkûrun ancak şartı var
Evvelâ îmânın ola üstüvâr
11. Sâniyen tut şer'-i pâki muktedâ
Sünnet-i tâb-nâke kıl hem iktidâ
12. Ger hilâfında isen bunun hemân
Tevbe et tâ olmaya hâlin yamân

Na't-ı Şerîf

Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

1. Gel olunmakta tilâvet âşıkâ
Mevlid-i pâk-i Muhammed Mustafâ
2. İstimâ' et mevlid-i pâkin onun
Cân ü dil bulsun semâ'ıyla safâ
3. Nûr-ı vechi kıldı pür-nûr âlemi
Verdi hem âyîne-i kalbe cilâ
4. Sen de her bâr eyle takdîm-i salât
Tâ şefâat eylesin rûz-ı cezâ
5. Fevzi-veş eyle tevessül rûz u şeb
Hürmeti-y-gün müstecâb olsun duâ

/s. 3/

13. Çün cihânın intizâmına bütün
Şer'-i pâkidir onun üss ü sûtûn
14. Ola bed' ü hatmi her hayrû'l-kelâm
Cân ü dilden es-salâtü ve's-selâm
15. Ba'de-zâ hâzır cemâatten recâ
Bu fakîre edeler hayır duâ
16. Diyeler kim yâ İlahî işbu kul
Bula savb-ı kâmina hüsn-i vüsûl
17. Sahn-ı sıhhatte mukîm olsun hemîn
Hem de olsun cümle havfından emîn
18. Şevk u şâd ile ibâdetle ola
Rûz u şeb Mevlâ'ya tâ'atte ola

19. Nefs ü şeytân ü hasûdândan masûn
Ola hem de görmeye raybe'l-menûn
20. Son nefeste ola îmânı karîn
Cennet ola kendine zîr-i zemîn
21. Olmağa bûy-ı icâbet fâyhâ
Edelim bir kez tilâvet Fâtihâ

– l i ' l l â h i ' l - f â t i h â –

22. İbtidâ ol zât-ı Hallâk-ı cihân
Bâsıt-ı arz râfî'-i heft-âsümân
23. Aldı dest-i kudrete bir kabza nûr
Ol Muhammed dedi oldu bâ-sürûr
24. Çünkü Hak ol nûra böyle söyledi
Ol dahi secde edip hamd eyledi
25. Der-'akab Hak kıldı ol nûra hitâb
Senden alır nûru şems ü mâhitâb
26. Ben seni bunun için halk eyledim
Medhini yüz dört kitapta söyledim
27. Mebde' oldu cümle envâra bu nûr
Tâ ki etti Hazret-i Âdem zuhûr

Bu dahî

Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

1. Bâreke'llâh dü cihânın serveri
Hak teâlâ'nın azîz Peygamberi
2. Hû-yı hoş-büyundan aldı bûyunu
Şu cihânın sünbül ü verd-i teri
3. Mihr-i pâk-i mevlidinden aldılar
Şems ü mâh rûyundaki nûr u ferî
4. Gerçi kadrin bilmedi gâfil olan
Etti kurbân âkilân cân u seri
5. Kıl şefâ'at yâ Habîballah amân
Eyle tahlîs Fevzi-i isyân-gerî⁵⁶

- /s. 4/
28. Sonra nakl etti bu nûru Hak hemân
Tâ ki oldu zahr-ı Âdem'de ayân
 29. Sonra bâ-emr-i şerîf-i Gird-gâr
Cepesinde Âdem'in etti karâr

⁵⁶ Fevzi Efendi' nin bu na'ti Zekât Dede tarafından rast makamında tevşih olarak bestelenmiştir. bk. Sadettin Nüzhet Ergun, *Dini Türk Musikâsi Antolojisi*, İstanbul 1943 II, 609.

30. Hayli dem tesbîhe oldu müştegil
Sonra oldu parmağında müşte'il
31. Tâ ki Havva ile kıldı izdivâc
Cephe-i Havva'da nûr oldu sirâc
32. Hâsılı hep tâhirînden tâhire
Nakl ile oldu alâmât zâhire
33. Etti Abdullah'a encâm intikâl
Arttı kendisindeki hüsn ü cemâl
34. Hikmet-i Hak bir gün Abdullah hemân
Yalnızca oldu bir dağa revân
35. Hazret-i Âmine'nin de vâlidî
Zirvesinde ol dağın nâzır idi
36. Bir de bir cemm-i gafîr kavm-i Yehûd
Hışm ile ol dağa ettiler su'ûd
37. Ya'ni Abdullah'ı katl etmek için
Kasd edip de gittiler dağa bütün
38. Der-'akab geldi cuyûş-ı bî-şumâr
Ettiler ol kâfirîni târ ü mâr
39. Ya'ni sell-i seyf edip katl ettiler
Kalmayıp hiç bir Yahûdî bittiler
40. Olduğundan kâffesi ol ceşin melek
Yine tekrar gittiler tâ be-felek
41. Gördü onu Âmine'nin vâlidî
Bu değil illâ kerâmettir dedi
42. Tâ ki geldi zevcesinin yanına
Dedi Abdullah'ın olsun Âmine
43. Hem ifâde eyledi hep gördüğün
Ya'ni Abdullah'a imdâd erdiğin
44. Zevcesiyle bi'l-ma'iyye gittiler
Ol Resûlün ceddine arz ettiler

Na't-ı Şerîf

Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

1. Gerç-i bâlâ-yi serinde bir sehâb
Oldu hurşîd ile beyninde hicâb
2. Liyk hikmet sâyebân olmak değil
Anca şerm eylerdi ondan âfitâb
3. Ol sebepten hâil oldu ol bulut
Kim yüzünde tutmasın gün bir nikâb
4. Öyle bir Sultân-ı Kevneyndir o kim
Hâk-i na'lin kühl edindi nüh-kıbâb
5. Yâ Resûlallah dahîlek ol şefî'
Fevzi'ye tâ kim olunsun feth-i bâb

Na't-ı Şerif

Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

/s. 5/

1. Sen Efendim tende cânımsın benim
Dü cihânda mihribânımsın benim
 2. Çünkü zâtın bî-mirâ ey dost-ı Hak
Rehber-i sû-yı cinânımsın benim
 3. Afv-i cürm için şefâ'at eyleyen
Bâis-i emn ü emânımsın benim
 4. Yâ Habîballah dahîlek tut elim
Lutf ile imdâd-resânımsın benim
 5. İftihardır Fevzi'ye çün hizmetin
Yâ şefî'î izz ü şânımsın benim
-
45. Bu niyâzı ol dahi kıldı kabûl
Akd olundu hâsıl-ı ümmü'r-Resûl
 46. İbtidâki Cum'a-i mâh-ı Receb
Gecesinde ol eb-i hayrû'n-neseb
 47. Ettiği anda zifâf-ı pür-sürûr
Âmine'ye intikâl etti o nur
 48. Yani hâmil oldu ol iffet-meâb
Buldu rahmi ol şerefle âb ü tâb
-
49. Ola bed' ü hatmi her hayrû'l-kelâm
Cân ü dilden es-salâtü ve's-selâm
-
50. Çok acâib şey zuhûr etti o ân
Şöyle kim envâr ile doldu cihân
 51. Hem Kureş'in söyledi hayvanları
Haml-i pâki kıldı tebşîr dilleri
 52. Huş u deryâda vuhûş u mâhîler
Hak Muhammed oldu mahmûl dediler
 53. Ol zaman şâhânının hep tahtları
Oldu menkûs döndü nahse bahtları
 54. Hem de ahres oldu şâhân ol gece
Bilmediler halleri oldu nice
 55. Hem dedi ol kân-ı ismet Âmine
Şol zaman k'oldum Resûlü zâmine
 56. Mekke'den Şâm-ı şerîfin evleri
Dahi etrafındaki hep köyleri
 57. Bil göründü bana oldu âşikâr
Cümlesi bâ-kudret-i Perverdigâr

58. Bir dahi işbu hikâyet kim gelir
Ağreb-i ahvâlden ma'dûd olur
59. Çıktı şeytan Bû-Kubeys'in dağına
Sayha etti soluna hem sağına
60. Duydular cümle şeyâtın geldiler
Bâis-i sayha ne imiş bildiler

Na't-ı Şerif

Mefâilün Mefâilün Faülün

/s. 6/

1. Bize dâreynde kâfidir şu ni'met
Ki olduk Seyyidü'l-kevneyn'e ümmet
2. Bize ferden şefi'dir dost-ı Hüdâ
Ba'd mi olsa me'vâ bize cennet
3. Eyâ Sultân-ı mâ evhâ sahîhan
Sana hizmet ne devlettir ne devlet
4. Bizim mâdâm cenâbındır ...⁵⁷
Erişmez bizlere dâreynde zillet
5. Aceb mi ümmetin Fevzi efendim
Bulursa feyz ile fahr u meserret
61. Çün dedi kim onlara dîv-i la'în
İşbu şeb ol "sâdıkul-va'di'l-emîn"
62. Geldi rahm-i mâderine bî-dürûğ
An-karîb doğar olur halk pür-fürûğ
63. Şer'-i pâki âlemi pür-nûr eder
Zulmet-i küfrü Harem'den dûr eder
64. İşbu hâlât bir belâdır bizlere
Emr ü tenbîhim budur kim sizlere
65. Gidiniz hep ümmetinden herkese
Dâim edin türlü türlü vesvese
66. Tâ ki tâbi' olmasınlar şer'ine
Uymasınlar aslına hem fer'ine
67. Nâr-ı dûzâhda beraber yanalım
Cümleten mâ-i hamîme kanalım
68. İşte böyle ettiler kavl ü karâr
Sen de Bismillah ki etsinler firâr
69. Dedi tekrar mâder-i Hayrû'l-beşer
Ümm-i pâki Sâhib-i şakku'l-kamer
70. İbtidâki ayda bâ-emr-i Celîl
Geldi bir zât kâmeti gayet tavîl

⁵⁷ Metinde, burada yer alan kelime baskının kötülüğü sebebiyle okunamamaktadır.

71. Dedi müjde ey Muhammed ânesi
Çünkü hamlin âlemin bir dânesi
72. Ben dedim sen kimsin ey âlî-cenâb
Dedi Âdem ismim ey iffet-meâb
73. Mâh-ı sâñide yine geldi biri
Kıldı tebşîr bana ol mâh-peykeri
74. Ben dedim siz kimsiniz ey müjde-gâr
Dedi nâmım Şit'tir ey ferrûh-nigâr
75. Mâh-ı sâlisde biri geldi yine
Dedi müjde sana kim yâ Âmine
76. Haml-i pâkindir Muhammed Mustafâ
Doğduğunda bulur âlemler safâ
77. Ben dedim sen kimsin ey sâhib-fütûh
Dedi nâmımdır Neciyyullah Nûh

İlâhî

Fâilâtün Fâilâtün Fâilîn

1. Dîde rûşen dense bu dehre sezâ
Doğdu çünkü nûr Muhammed Mustafâ
Mâh-ı mevlid oldu zî-kadr ü bahâ
Doğdu çünkü nûr Muhammed Mustafa
2. N'ola fahretse şuhûra işbu mâh
Esse bâd-ı bâğ-ı firdevs subh-gâh
Yıkanıp pâk olsa her kalb-i siyâh
Doğdu çünkü nûr Muhammed Mustafa
3. Her münâfık eylesin terk-i nifâk
Eyleyip şer'-i şerifte ittifâk
Bundadır zîrâ selâmet bâ-vifâk
Doğdu çünkü nûr Muhammed Mustafa
- /s. 7/ 4. Subh u şâm şadân ü handân olalım
Âmil-i fermân-ı Kur'ân olalım
Tâlib-i cennât-ı Rıdvân olalım
Doğdu çünkü nûr Muhammed Mustafa
2. Fevzi lâ-büd terk-i âlâm eylesin
İntizâr-ı lutf u in'âm eylesin
Hamd ü şükr-i menn-i mün'âm eylesin
Doğdu çünkü nûr Muhammed Mustafa

78. Mâh-ı râbî'de biri geldi bana
Dedi olsun iki gözün rûşenâ
79. Çünkü hamlindir Nebiy-yi zü'1-kerem
Rûz-ı mahşerde şefî-i muhterem
80. Ben dedim sen kimsin ey hayre'1-celîs
Dedi İdris ismim ey hayre'1-enîs
81. Mâh-ı hâmisde biri etti zuhûr
Verdi tebşîr u selâm ile sūrûr
82. Ben dedim sen kimsin ey abde'l-Vedûd
Dedi nâmım enbiyâ beyninde Hûd
83. Mâh-ı sâdisde biri verdi selâm
Müjde vâdisinde etti hoş kelâm
84. Ben dedim sen kimsin ey mislû'l-kamer
Dedi ben İbrâhimem ey nûr u fer
85. Mâh-ı sâbi'de biri çok müjdeler
Etti dedi rûşen olsun dîdeler
86. Ben dedim sen kimsin ey sâhib-edeb
Dedi ben İsmâilem ki bü'1-Arab
87. Mâh-ı sâminde biri verdi selâm
Eyledi tebrîk ile tebşîr-i kâm
88. Ben dedim sen kimsin ey zât-ı kerîm
Dedi ismim oldu Mûsâ-yı Kelîm
89. Mâh-ı tâsi'de biri geldi hemân
Sad hezârân müjde etti bâ-lisân
90. Ben de isminden suâl ettim hemîn
Dedi İsâ ismim ey ümmü'1-Emîn
91. Ola bed' ü hatmi her hayrû'l-keîâm
Cân ü dilden es-salâtü ve's-selâm
92. Ba'de-zâ ol hâver-i şems-i kerem
Mâder-i pâk-i Nebiy-yi muhterem
93. Matla'-ı mâh-ı münîr-i pür-şeref
Dürr-i yektâ-yı ledünnîye sadef

Na't-ı Şerîf

Fâilâtün Fâilâtüün Failün

1. Ayn-ı rahmetsin eyâ kân-ı atâ
Yâ şefîa'l-müznibîn yâ Mustafâ
2. Mevlid-i pür-nûrun işbu âlemi
Eylemişdir fi'1-hakîka pür-ziyâ

/s. 8/

3. Sünnet-i zehrâ vü şer'-i enverin
Mîhr ü mâhı pür-fürüğdur bî-mirâ
 4. Çün temessük eyleyenler onları
Dîn ü dünyâda bulurlar ihtidâ
 5. Kıl şefâat Fevzî-i bî-çâreye
Olmasın dâreynde dûçâr-ı cefâ
94. Dedi geldi eşref-i sâât ü hîn
Oldu o vakt-i vilâdet pek yakîn
 95. Leyletü'l-isneyn Rebîulevvelin
On ikinci gecesiydi hem bilin
 96. Çok alâmât oldu peydâ ol zamân
Eyleyem ez cümle dokuzun beyân
 97. Evvelâ bir çok cemâat geldiler
Âsümandan rûy-ı arza indiler
 98. Cümlesinin nûr idi hep yüzleri
es-Salâtü ve's-selâmdı sözleri
 99. Hem getirdi bu cemâat üç alem
Etti yerden nurları defî zulem
 100. Kâ'be'nin üstünde diktiler birin
Biri hânemde dikildi onların
 101. Beyt-i Makdis'de dikildi hem biri
İhtirâm-çün mevlid-i Peygamberi
 102. Sâniyen indi yakın benden yana
Cümleye dür görünen necm-i semâ
 103. Sâlisen açıldı bâb-ı âsümân
İnsin olsun çün melekler hâdimân
 104. Râbian indi evime çok tuyûr
Arttı gayetle derûnumda sürûr
 105. Zümrüd-i ahdar idi minkârları
Yâkut-ı ahmerdi bâl ü perleri
 106. Hâmisen ferş ettiler beyne's-semâ
Sündüs ü dîbâcla kaplandı semâ
 107. Sâdisen gördüm havada çok ricâl
Ellerinde kâseler dolu zülâl
 108. Ben de yanmıştım susuzluktan o ân
Aldım içtim birisinden su hemân
 109. Der-akab gitti harâretten cefâ
Oldu kalbim lezzet ile pür safâ
 110. Sâbi'an kalmış idim tenhâca ben
Kimse yok kim ana söyleyem sühan

İlâhî*Fâilâtün Fâilâün Fâilün*

1. Yâ şefî'i hâzır olsun himmetin
Çün niyâz-menddir kapında ümmetin
Dilleri şâdân buyursun tal'atin
Çün niyâz-menddir kapında ümmetin
2. Ümmet olduk sen gibi peygambere
Kıl şefaât biz gibi isyân-gere
Etme muhtâc ümmetin diğerlere
Çün niyâz-menddir kapında ümmetin
- /s. 9/ 3. Mâh-cemâlinle müşerref olsak âh
Afv olup sayende her cürm ü günâh
Ümmete lutf eyle ey ihsân-penâh
Çün niyâz-menddir kapında ümmetin
4. Ayn-ı rahmettir zuhûrun âleme
Bâis oldun çün vücûd-ı âdeme
Rûşenâ gelse acep mi dîdeme
Çün niyâz-menddir kapında ümmetin
5. Sen efendim dest-gîrimsin benim
Bâd-ı lutfunla açılısın gülşenim
Fevzi-veş âzâd ola can ü tenim
Çün niyâz-menddir kapında ümmetin
111. Bir de etti bir takım nisvân zuhûr
Meryem ile Âsiye bakîsi hûr
112. Görmedim onlar gibi hiç meh-cemâl
Her birisi sanki mihr-i bî-zevâl
113. Oldu şâdân onlar ile bu gönül
Çün açıldı gülşen-i kalbimde gül
114. Sâminen hâtiftten oldu bir nidâ
Kim geliyor işte ol dost-ı Hüdâ
115. Tutunuz ta'zîm ü tekrîmle anı
Çün odur çeşm-i cihânın rûşeni
116. Sâyesinde kılınır hâcât revâ
Âb-ı rûyi-çün olur makbûl duâ
117. Tâsi'an bir kuş ki gördüm pek güzel
Sûretin ra'nâ yaratmış Lem-yezel

118. Tâ ki indi nezdime geldi o kuş
Cânımı kıldı muattar bûy-ı hoş
119. Mesh edince arkamı ol mürğ-i nûr
Pâk Muhammed Mustafâ etti zuhûr
120. Ola bed' ü hatmi her hayrû'l-kelâm
Cân ü dilden es-salâtü ve's-selâm

-Burada cemâat ayak üzre kalkmalı-

Akib-i velâdet-i Nebeviyye'de okunacak nâ't-i şerîf

121. Hamdü lillâh doğdu bedr-i ıstıfâ
Diyelim ehlen ve sehlen merhabâ
122. Ol güzel Ahmed Muhammed Mustafa
Diyelim ehlen ve sehlen merhabâ
123. Yâ Muhammed âlemi nûr eyledin
Küfr ü şirki Mekke'den dūr eyledin
124. Teşrifinle bizi mesrūr eyledin
Diyelim ehlen ve sehlen merhabâ
125. Zât-ı Pâkin "rahmeten li'l-âlemîn"
Kurre-i pâk-i uyûni'l-mü'minîn

Na't-i Şerîf

Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

/s. 10/

1. Ey gönül bu ni'mete şükr-i hezâr
Kim şefî'in oldu dost-ı Girdigâr
2. Yümn-i pâk-i mevlidiyle ol şehin
Kâmını rûzî kılar perverdigâr
3. Çün zülâl-i aşkı sen nûş eyledin
Şüphesiz yakmaz seni dūzahda nâr
4. Ba'de-zâ kıl terk-i ahzân ey gönül
Hakka hamd et eyle ızhâr-ı mesâr
5. Mevlidi oku okut hem Fevziyâ
Bulasın dâreynde feyz-i bî-şumâr
126. Rûz-ı mahşerde şefîu'l-müznibîn
Diyelim ehlen ve sehlen merhabâ

127. Kıl şefâat çün sanadır istinâd
Ede dil-şâd Fevzi'yi Rabbü'l-ibâd
128. Ravzana olsun salât-ı bî-idâd
Diyelim ehlen ve sehlen merhabâ
129. Ola bed' ü hatmi her hayrû'l-kelâm
Cân ü dilden es-salâtü ve's-selâm
130. Eyledim vakt-i vilâdette beyân
Tam dokuz şey k'oldu vâki' bi'l-ayân
131. Zikr edem diğer dokuz şey ki zuhûr
Eyledi ba'de'l-vilâde bî-nukûr
132. Evvelâ doğdu Habîb-i Kibriyâ
Gözlerin dikmişti tâ sû-yı semâ
133. Bu işâret kim nüzûl-i vahy olur
Âsümândan Cebrail ona gelir
134. Sâniyen ayağı üzre doğdu bil
Bu kıyâm-ı şer'ine oldu delîl
135. Sâlisen mahtûn u maktû' surresi
Doğdu kim mes'ûd u mebrûk gurresi
136. Râbi'an sâl kaht iken buldu rehâ
Kim mübârekdir kudûm-ı Mustafa
137. Hâmisen bu'd-u karîbde müşrikîn
Korktular hep ol Resûl doğduđu hîn
138. Sâdisen doğduđu anda ol Resûl
Âsümândan bir bulut etti nüzûl
139. Sâbi'an yattıkta mehd-i pâkine
Hep görürdü kim gelenler yanına
140. Her ne semte parmağ-ı pâki gider
Ay dahi ol cânibe hep meyl eder
141. Dediler ba'de'n-nübüvve neyd'o hâl
Dedi mâh söylerdi bana bî-keâl⁵⁸

Na't-ı Şerîf

Mefâilün Mefâilün Feülün

1. Eyâ şâhenshah-i taht-ı risâlet
Veyâ sultân-ı iklim-i şefâat

⁵⁸ Bu beytin birinci mısraındaki "o" hecesi vezin bakımından fazladır. İbâre "neyd'o hâl" diye okunmalıdır.

- /s. 11/
2. Zaîf u âciz ü bî-çâreyem ben
Ümîdim rûz ü şeb senden inâyet
 3. Dü düşman var biri nefis ü diğêr dîv
Yamandır hal sen etmezsen sahâbet
 4. Bidâyet oldu îmân ile iykân
Onunla isterem olsun nihâyet
 5. Muhibdir kalb-i Fevzî sana vallâh
Şefî'im ol aman rûz-ı kıyâmet

142. Sâminen dedi kim Abdülmuttalib
Cânib-i Kâ'be'ye oldum münkalib
143. Ben tavaf hâlinde gördüm bî-mirâ
Etti Kâ'be secde-i zü'l-Kibriyâ
144. Hep sanemler ü vesenler cümlesi
Düştüler yere olunca hamlesi
145. Ol zamân hem Kâ'be tekbîr eyledi
Dedi Yezdân beni tathîr eyledi
146. Çünkü doğdu mâh-ı mihr ü istifâ
Tal'atıyla bulur âlemler safâ
147. Tâ işittim bu kelâmı Kâ'be'den
Bî-tavakkuf eyledim atf-ı beden
148. Tâ gelip Âmine'den ettim suâl
Dedi doğdu ol Habîb-i zü'l-Celâl
149. İstedim kim hâne-i pâkin girem
Ol cemâl-i Ahmedi bir kez görem
150. Bir de bir zât seyf ile kıldı hurûc
Çün melekler etmedi hâlâ urûc
151. Sâbir ol tâ kim ziyâret edeler
Avdet edip âsümâna gideler
151. Tâsi'an Âmine-i zâtü'l-emân
Dedi doğdukta hemân şems-i cihân
153. Geldi bir zât kaptı benden ol şehi
Zîr-i ebre sakladı sanki mehi
154. Gitti gâib oldu dîdemden nihân
Yine tekrar oldu çeşmimde ayân
155. Dedi oğlun nûr Muhammed Mustafa
Şark u garba eyledi neşr-i safâ
156. Hem ziyâret etti gördü Âdem'i
İzz ü ikbâl ile oldu hem-demi
157. Ba'de zâlik dedi yâ Fahre'l-enâm
Ümmetinin yerleri dârü's-selâm
158. Şer'-i pâke ger olursalar mutî'
Sen de ol dâreyinde onlara şefî'

İlâhî*Fâilâtün Fâilâtün Fâilün*

1. Yâ İlâhî lutf u ihsân eyledin
Çün bize inzâl-i Kur'ân eyledin
2. Hamdü li'llah hem cenâb-ı Ahmed'in
Nûrunu dâreynde rahşân eyledin
3. Çün şefâat kişverinde ol şehi
İzz-ile şevketli sultân eyledin
4. Kıl cemâlinle müşerref ümmetin
Dillerin çün dürc-i îmân eyledin
5. Sad hezârân şükr kim bu Fevzî'yi
Âb-ı âmâliyle reyyân eyledin

İlâhî*Fâilâtün Fâilâtün Fâilün*

/s. 12/

1. Lutf-ı Hak'ta ey gönül şüphen mi var
Bâğ-ı dilde açtı gül şüphen mi var
2. Çün Muhammed'dir serinde bâl-küşâ
Hiç erişmez sana zül şüphen mi var
3. Sen şefâat ondan iste mutlaka
Çün odur şâh-ı rusül şüphen mi var
4. Hakk'ı istersen yolunca git onun
Çün odur hayrû's-sübül şüphen mi var
5. Sâyesinde şâd olursun Fevziyâ
Terk-i ihvân eyle gel şüphen mi var

159. Böyle dedi oldu çeşmimden nihân
Görmedim tekrar onu hiç bir zamân

160. Ola bed' ü hatmi her hayrû'l-kelâm
Cân ü dilden es-salâtü ve's-selâm

161. Yâ İlâhî ism-i a'zam hakkı-çün
Eşref-i ebnâ-yı âdem hakkı-çün

162. Matla-ı nûr-ı Muhammed hakkı-çün
Hâmîd ü Mahmûd u Ahmed hakkı-çün

163. Nûr-ı Kur'ân sırr-ı Furkân hakkı-çün
Kadr-i pâk-i ilm ü irfân hakkı-çün

164. Vahy olunan enbiyânın hakkı-çün
Hakk'a vâsil evliyânın hakkı-çün

165. Bâ-husûs ezvâc u ashâb hakkı-çün
Âl ü hem evlâd-ı encâb hakkı-çün

166. Hem şehîd-i Kerbelâ'nın hakkı-çün
Vâkîf-ı fevka'l-ulânın hakkı-çün ...
167. Müstecâb kıl kâffe-i da'vâtımız
Hem revâ kıl âmme-i hâcâtımız
168. Bâb-ı cûdunda cem'imiz sâiliz
Ni'met ü ihsânına hep mâiliz
169. Biz kuluz bâbından aslâ gitmeyiz
Hâlimiz diğernelere arz etmeyiz
170. el-Amân u el-amân Rabbü'l-ibâd
Ber murâd et kıl bizi mesrûr u şâd
171. Bî-hesâbdır bizdeki cürm ü günâh
Sad hezârân tevbe olsun yâ Îlâh
172. Âb-ı gufrânınla tathîr kıl anı
Bahr-ı rahmet bî-kenârdır yâ Ganî
173. Oldu mevlid Beyt-i Makdis'de tamâm
Kıl kabul çün oldur aksâ-yı merâm
174. Çünkü ihsân eyledin yâ Rab bana
Evvel ü âhirde hamd olsun sana

Îlâhî

Müstefîlün Müstefîlün

1. Ey dost-ı Hak verdi safâ
Şu mevlid-i pâkin bana
Kalbimde mihr-i pür-ziyâ
Şu mevlid-i pâkin bana
2. Dilhâhıma hâdî olur
Fahr-ı dile bâdî olur
Çün mûris-i şâdî olur
Şu mevlid-i pâkin bana
3. Yâ Seyyidî "işfa'-lenâ"
Tâ gide bu dilden 'anâ
Feth eyleyip bâb-ı gınâ
Şu mevlid-i pâkin bana
4. Şâhid ola tasdîkime
Kâid ola tahkîkime
Râcî olup tevfkime
Şu mevlid-i pâkin bana
5. Hem Fevzî'ye şâfi' ola
Hep gamları dâfi' ola
Dâreynde hem nâfi' ola
Şu mevlid-i pâkin bana

Bir aşr-ı Kur'ân-ı Kerîm'den sonra okunacak Arabî mevlid-i şerîf duâsıdır:

Bismillahirrahmânirrahîm

el-Hamdü li'llâhi'llezî yûsilü abdehû mine'l-murâdi ile'l-aksâ. Ve's-salâtü ve's-selâmü alâ seyyidînâ Muhammedin berekâtü mevlidihî ve hisânü menâkibihî lâ tuhsâ. Ve alâ âlihî ve eshâbihî'l-lezîne lâ tü'addü kerâmâtühüm bi'l-ıhsâ.

Allahümme yâ men nevvre'l-kevneyni bi-mevlidi Habîbihî'l-Mustafâ. Ve esrâ bi-abdihî leylen mine'l-mescidi'l-Harâmi ile'l-mescidi'l-Aksâ. Ve arece bihî ile's-semâvâti'l-'ulâ. İğfir bi-hürmeti mevlidi Habîbike ve Resûlike zünûbenâ. Ve'stur bihî uyûbenâ. Ve ferric bihî kürûbenâ. V'estecib bihî da'vâtenâ. V'ekzı bihî hâcâtenâ. Ve ferrih bihî kulûbenâ bi en tûsilenâ ilâ murâdâtinâ. Sümme'htim Allahümme bi'l-îmâni ve's-saâdeti âcâlenâ. Ve nevvir bi-nûri'l-Kur'âni ve'l-îkâni kubûrenâ. Ve sehîl ale's-sırâti 'ubûrenâ. V'e'tik rikâbenâ mine'n-nîrân. Ve edhilnâ fi dâri'l-cinân. Bi-rahmetike yâ erhame'r-râhimîn. Ve selâmün ale'l-mürselîn ve'l-hamdü li'llahi Rabbi'l-âlemîn.

/s. 14/ Bir aşr-ı Kur'ân-ı Kerîm'den sonra okunacak Türkçe mevlid-i şerîf duâsıdır:

Bismillahirrahmânirrahîm

el-Hamdü li'llâhi'llezî lem yettehiz sâhibeten velâ veledâ. Ve's-salâtü ve's-selâmü alâ seyyidînâ Muhammedin hüve efdalü'n-nâsi mevriden ve mevlidâ. Ve alâ âlihî ve eshâbihî'llezîne lem-yûsirü aleyhi mâlen velâ vâliden velâ mevlüdâ.

Ol hallâku'l-kevneyn ve rezzâku's-sekaleyn, fâtıru'l-arzı ve's-semâi'llezî be'ase ileynâ habîbehü ve resûlehü'l-Mustafâ te'âlâ ve tekaddese amma yesifuhu'l-a'dâu ulüvven kebîrâ hazretleri, işbu tilâvet olunan aşr-ı şerîf-i Kur'ân-ı İllâhî ve mevlid-i münîf-i Muhammedi'yi lütfen ve keremen bâ-ahsen-i kabûl makbûl buyurmakla hakk-ı abidânelerimizde lutf u meded u inâyet eyleye. Ve işbu akd ettiğimiz cem'iyet-i müstemendânelerimizi bâis-i nüzûl-i rahmet ve sebeb-i husûl-i afv u mağfîret eyleye. Ve her bâr bu âcizân ve bî-çâregân kullarını mûcib-i huzlân u hüsrân ve mûris-i âlâm u ahzân olan şeylerden hıfz u himâye buyurup ez her cihet zerfâ-i necât u selâmet ve vesîle-i ferah u meserret olan cihetlere hidâyet ve delâlet eyleye. Fe ale'l-ıhtisâs işbu saatte ve şu mecliste vukû'-yâfte-i tecemmü-i ümmetânelerimizden /s. 15/ ve pür uyûb u zünûb olarak bin kusûr ile getirdiğimiz salât ü selâmlarımızdan ve iki cihânda şefâat ve sahâbet-i bâisetü's-saâdet-i cenâb-ı risâlet-penâhîlerin bâ-eşedd-i ihtiyâç muhtâc bulunduğumuzdan, rûh-ı pür-fütûh-ı hazret-i Seyyidi'l-kevneyni haber-i icâbet ve kabûl ile haberdâr eyleye.

Ve fi külli leylin ve nehâr taraf-ı ümmetânelerimizden Ravza-i pâk-i iturnâk-i Habîbullâh'a îsâl-i salât ve selâm-ı bî-şumâr eyleye. Ve hazerât-i çihâr-yâr-i güzîn ve sâir kâffe-i âl ü evlâd u ezvâc u ashâb-ı berîn rıdvânüllahi teâlâ aleyhim

ecma'ın ve diğer tâbî'nin ve tebe-i tâbî'nin ve e'imme-i müctehidîn ve ashâb-ı tarâik u hakâyık-ı vâsılın ve şarkan ve garban âmme-i mü'minîn-i muvahhidîn aleyhim rahmeti Rabbine'l-mu'ın hazerâtının ervâh-ı bâ-felâh-ı şerîfelerin işbu ucûr-ı celîle ve mesûbât-ı cezîle-i mevlid-i pâk-i Muhammedî'den hisse-i vâfire-dâr eyleye.

Ve ba'de-zâ ol pâdişâh-ı dîn-i İslâm'ı asâkir-i zafer-meâsiriyle beraber i'mâr u takvîyet-i şerîat-i garrâ-yı Muhammediyye ve izhâr ü tebe'iyet-i sünen-i zehrâ-yı Ahmediyye yollarında muzaffer u mansûr eyleye. Ve an samîmi'l-kalb veresetü'l-enbiyâ olan ulemâ ve fuzelâ-yı dîn-i mübîne meyl ü muhabbetini mevîr eyleye. Şâyed şu yollardan hudâ-nekerde kendisini teb'îd /s. 16/ ve tebrîd eylemeğe sa'y eyleyenler veyahut envâ-ı kizb ü riyâ ve hıyel ü desâis ile sûret-i Hak'dan görünüp zât-ı şâhânesini teshîr ve kulûb-ı erbâb-ı dikkati tenfir eden şerîr-i ricâl ve nazîr-i deccâl olanlar bulunursa, Cenâb-ı Mevlâ o makûle fitne-i azîme ve beliyye-i mübremeleri, kurb-ı sâhâ-i pâk-i şehriyârîlerinden dûr ve mehcûr eyleye. Ve mütetâbi'an zuhûr-ı nasarât ve fütûhât-ı mennâniyyesiyle kalb-i şerîf-i şâhânelerini memnûn ve mesrûr eyleye. Ve envâr-ı lâmia-i ilhâmât-ı sübhâniyyesiyle pür-nûr eyleye.

Ve a'dâ-yı bed-hâh-ı dîn-i İslâmı müdemmer ü makhûr eyleye. Ve işbu belde ve sâir kâffe-i bilâd-ı İslâmiyyeyi envâ-ı âfât u belâyâdan masûn ve her vechile ma'mûr eyleye.

Ve sallelâhü teâlâ alâ seyyidinâ Muhammedin ve âlihî ve sahibihî ecma'ın ve selâmün ale'l-mürselîn ve'l-hamdü lillâhi rabbi'l-âlemîn. Â m î n !

II. MEVLİD

İcmâlü'l-Kelâm fî Mevlidi'n-Nebiyi Aleyhi's-Selâm

/s.2/ Bismihî Sübhânehu ve nes'elü ihsânehu

İşbu mevlid-i şerîfin ismi *İcmâlü'l-keîâm fî Mevlidi'n-nebiyyi aleyhi's-selâm*'dir. Ve nâzımı dahi ilm-i kelâm'dan Celâl şerhi Cemâl ve Metn-i Celâl şerhi *Kenzü'l-ferâiz* ve ilm-i mantık'tan Fenârî şerhi *Hülâsatu'l-mîzân ve Muğni't-tullâb* şerhi *Seyfu'l-ğullâb* ve ilm-i nahiv'den *İzhâr* şerhi *Miftâhu'l-merâm* ve ilm-i sarftan *Binâ* şerhi *Fethu'l-ğmâ* ve bunlardan mâada altmışa karîb kütüb ve resâil-i mu'tebere-nin musannif ve müellifi bulunan İstanbul pâyelilerinden Edirne Müftüsü esbaki faziletli el-Hâc Muhammed Fevzi Efendi hazretleridir. Eđerçi Efendi-yi müşârün-ileyh mukaddemâ sultânü'l-ârifin ve burhânu'l-âşîkîn Süleyman Efendi hazretlerinin te'lif-i fermûdeleri olan Mevlid-i Şerîften daha ziyâde uzun olmayıp ancak ol mikdâr olarak mukaddemen Kuds-i şerîf niyâbet-i şer'iyyesinde bulunduğu zaman *Kudsiyyetü'l-ahbâr fî mevlid-i Ahmedi'l-muhtâr* nâmıyla /s. 3/ pek güzêl ve fasîh ve belîğ ve gâyet müessir bir mevlid-i şerîf nazm eylemiş ve cemî-i bilâd ü memâlikde şöhet bulmuş ve mu'teber tutulmuş ise de bazen gerek Süleyman Efendi'nin ve gerek Efendi-i müşârün-ileyhin mevlidinden daha muhtasarca bir mevlid bulunsa da öyle bir dar vakitte çar-çabuk okunurse denildiği işitildiğinden işbu mevlid-i şerîfi bin üç yüz dokuz senesi şems-i felek-i irfan sâye-i Sübhânü's-sultân el-gâzî Abdülhamîd Hân nasarahu'l-Melikü'l-Mennân Efendimiz hazretlerinin zamân-ı saltanat-ı seniyyelerinde Edirne niyâbet-i şer'iyyesinde iken gayet muhtasar ve müfid olarak herkesin anlayabileceği gibi nazm eylemiştir. Ce'alehu'llâhu teâlâ makbûlen inde'l-azîm ve inde Habîbihî'l-kerîm ve ce'alehü fî hakk-ı nâzımihî sebeben li-şerefi'd-dâreyn.

Âmîn bi-hürmet-i Yâsîn ve'l-Kur'âni'l-hakîm.

/s. 4/

Bismillahirrahmânirrahîm
Fâilâtün Fâilâtün Fâilün

1. Eyle bismillâh ile feth-i kelâm
Tâ açılısın hayr ile bâb-ı merâm
2. Hem Resûlullâh'a kıl arz-ı selâm
Tâ ki hoşnûd ola ol Rabbü'l-enâm
3. Hem de eyle tarziye ashâbını
Âlini ezvâcını ahhâbını
4. Ba'dehû siz ey cemâat biliniz
Cümleliz bu kavli tasdik kılınız
5. Mevlid-i pâki okutan dâima
Olur elbet mazhar-ı lütf-i Hüdâ
6. Hem Resûlullah ona der âferîn
İşitip te mevlidi okuttuğun
7. Dünyevî vü uhrevî görmez keder
Gelse de bir derd ona durmaz gider
8. Fâidesi bî-hesâptır hâsılı
Böylece bil ol bu kavlin kâili
9. Sünnetiyle şer'ini elden koyan
Mâl ü milkinde görür dâim ziyân
10. Ravza-i tâb-nâkine her subh u şâm
Eyle takdîm es-salâtü ve's-selâm

/s. 5/

11. Ba'de-zâ bu bende-i bî-çâreyi
Yâni işbu Fevzî-i âvâreyi
12. Bir duâ-yı hayr ile dîlşâd edin
Nâmını dergâh-ı Hak'ta yâd edin
13. Tâ ki Mevlâ zenbini mağfûr ede
Kalbini hem lutf-ile mesrûr ede
14. Çünkü kendi pek zaîf ü nâ-tüvân
Hâline rahm eyleyiniz el-amân
15. Rahm edip de bu duâ ile beni
Yâd edeni şâd ede Rabb-i Ganî
16. Gel icâbet gülşeninden râyiha
Koklayalım okuyup da fâtihâ
17. İsm-i pâkidir Muhammed Mustafa
O1 Resûl'ün kim odur dost-ı Hüdâ
18. Hem lisânı hem de zâtıdır Arab
O1 belâgat ma'deni kân-ı edeb
19. Nesl-i tâb-nâki Kureyşî Hâşimî
Yümn ü feyzi münteşirdir dâimî

20. Âmine'dir mâderinin ismi bil
Vâlidinin ismi Abdullah Nebîl
21. Ceddi ya'ni vâlidinin vâlidî
Bil ki Adülmuttalib oldu adı
22. Bî-hilâf bu ma'den-i nûr u sürûr
Mekke'de sad yümn-ile etti zuhûr
23. İttifâk-ı ehl-i târih üzre hep
Silsilesidir heme pâkü'n-neseb
24. Hâşa li'llâh girmedi asla sifâh
Cümlesi etti tezevvüc bi'n-nikâh
- /s. 6/ 25. Bir gün Abdullah'a kavmi gittiler
Yalvarıp Âmine'yi akd ettiler
26. İbtidâki Cum'a-i mâh-ı Receb
Hâmil oldu Âmine bâ-hükm-i Rab
27. Ol sebepten ehl-i eflâk ü zemîn
Oldular şâdân ü hem de kâm-bîn
28. Feyz ü envâr ile doldu hep cihân
Müjdeleştî sâkin-i kevn ü mekân
29. Çünkü oldu ol Resûl'ü zâmine
Çok kerâmet gördü çeşm-i Âmine
30. Müddet-i hamlinde ol iffet-meâb
Gördüğün yazsam eğer almaz kitâb
31. Anca bir kaç vak'asın edem beyân
Kim vuku' buldu cemîsi bil ayân
32. Ravza-i tâb-nâkine her subh u şâm
Eyle takdim es-salâtü ve's-selâm
33. Der ki ol Âmine-i zâtü'l-emân
Eyleyip bâzı zuhûrat der-meyân
34. Müddet-i hamlimde hayli enbiyâ
Birbiri ardınca geldiler bana
35. Cümlesinin sözleri tebşîr idi
Vâkı'u'l-hâli bana takrîr idi
36. Dediler yâ Âmine müjde sana
Hâmil oldun sendedir dost-ı Hüdâ
37. Bil ki sensin hep nisânın serveri
Hak Muhammed Mustafa'nın mâderi
38. Mâşaallâh bârekâllâh sen bu ân
Buldun ey mâh bu şerefle izz ü şân
- /s. 7/ 39. Çünkü zâtın bir sadeysin fî'l-misâl
Sende mahfuz dürr-i yektâ-yi kemâl
40. İşte böyle mâder-i hayrû'l-beşer
Eyledikten sonra i'tâ-yı haber

41. Dedi geldi eşref-i sâât ü hîn
Oldu çün vakt-i vilâdet pek yakîn
42. Leyletü'l-isneyn Rebi'ulevvelin
On ikinci gecesiydi hem bilin
43. Çok acâip şeyleri gördüm o an
Binde birin eyleyem nakl ü beyân
44. Evvelâ hayli cemâat geldiler
Gök yüzünden yer yüzüne indiler
45. Şöyle derlerdi edip birden nidâ
es-Salâtü ve's-selâm yâ Mustafa
46. Bu cemâat üç alem indirdiler
Her birini bir yere gönderdiler
47. Kâ'betullâh üzre dikildi biri
Hânem üzre rezk olundu diğeri
48. Mescid-i Aksâ'ya diktiler birin
Doldu âlem bâ-sadâ-yı âferin
49. Göklerin yıldızları benden yana
Akdığından oldu çeşmim rûşenâ
50. Hem dahi kapıların hep açtılar
Yer yüzüne misk ü anber saçtılar
51. Çok melekler hem aşağı geldiler
İftihâren cümle hizmet kıldılar
52. Bir de gördüm çok güzel kuşlar o hîn
İndiler onlarla doldu bu zemîn
53. Kırmızı yâkut takınmışlar kanad
Öylece halk eyleyip Rabbü'l-ibâd
- /s. 8/ 54. Hem yeşil zümrüd idi minkârları
Türlü zînetlerle pür her yanları
55. Bir acayıp hâlete girdi semâ
Sündüs ü dîbâcla kaplandı havâ
56. Hem de baktım ki havâda çok ricâl
Ellerinde kâseler dolu zülâl
57. Halbu ise yanmış idim ben o ân
Aldım içtim bir dolu kâse hemân
58. Cism ü cânımdan harâret gitti hep
Müsterih oldu vücûd bâ-lütf-ı Rab
59. Anca yok idi yanımda hiç kes
Duyamaz-idim kimseden bir savt ü ses
60. Almış-idi vahşet ü haşyet benî
Bes enîsim-idi Mevlâ-yı Ganî
61. Bir de etti bir takım nisvân zuhûr
Meryem ile Âsiye bakîsi hûr
62. Di l tesellî buldu onlarla o ân
Hamdü lillah oldu gönlüm şâdimân

63. Her biri tebrik edip dedi bana
Besdir ey Âmine bu devlet sana
64. Hem de evvelkenden artık çok sadâ
İle doldu cümleten arz u semâ
65. Zâhirim hem bâtınım bulup safâ
Gitti benden her nevi' renc ü cefâ

-Burası a y a ğ a k a l k ı l a c a k mahaldir-

66. Bir beyaz kuş der-akab geldi yakîn
Arkamı mesh eyledi şöyle hemîn
67. Mesh edince arkamı ol mürğ-i nûr
Pak Muhammed Mustafâ etti zuhûr

/s.9/

68. Ravza-i tâb-nâkine her subh u şâm
Eyle takdîm es-salâtü ve's-selâm
69. Ol zaman bil kâffe-i cinn ü melek
Huş u deryâ üzre hep tayr u semek
70. Hûr u gılmân-ı cinân hem bâ-nidâ
Çağırışıp da dediler kim merhabâ
71. Merhaba ey dü-cihânın serveri
Hak teâlânın azîz Peygamberi
72. Merhabâ ey ayn-ı rahmet merhabâ
Merhabâ ey nûr-ı hazret merhabâ
73. Bil cenâbındır imâmü'l-mürselîn
Hem cenâbındır şefîu'l-müznibîn
74. Sensin ol şâhenseh-i arz u semâ
Bârekellâh yâ Muhammed Mustafâ

M ü n â c a t

75. Yâ İlâhî zât-ı pâkin hakkı-çün
Hem dahi yüz dört kitabın hakkı-çün
76. Ol Habîbin nûr Muhammed hakkı-çün
Sırr-ı pâk-i zât-ı Ahmed hakkı-çün
77. Kâffe-i esmâ-i hüsnâ hakkı-çün
Sidre vü arş-ı muallâ hakkı-çün
78. İlm-i ahkâm-ı şerîat hakkı-çün
Ehl-i ezkâr u tarîkat hakkı-çün
79. Her seherde ağlayanlar hakkı-çün
Eşk-i çeşmi çağlayanlar hakkı-çün
80. Va'dine bel bağlayanlar hakkı-çün
Ahdini pek sağlayanlar hakkı-çün

- /s. 10/
81. Mağfiret eyle günâh u cürmümüz
Pek zaiftir çünkü cism ü cirmimiz
 82. Zât-ı pâkin çünkü Gaffârü'z-zünûb
Hem de sensin anca Settârü'l-uyûb
 83. Âmme-i derd ü belâyı yâ İlâh
Def ü ref et bizlere çekirtme âh
 84. Fevzi-i bî-çâreyi hem ber-murâd
Kil derûnu tâ ola mesrûr u şâd
 85. Bakma noksânın kabul et hizmetin
Tâ ki nâil ola cennet ni'metin
 86. Âç u muhtâcız kapında biz hemân
Müstecâb eyle duâmız el-amân
 87. Hâsılı lutf eyledin yâ Rab bana
Evvel ü âhirde hamd olsun sana